

KLEIO

VIJFDE JAARGANG
NUMMER 1

1964

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR:

DRS. N. J. MAARSEN, *voorzitter; H. Ravesteijnplein 89, Rijswijk, tel. 070-98 54 02*
H. E. DE WOLFF, *1e secretaris; het Zicht 109, Den Haag, tel. 070-66 65 06*
DRS. F. NAUTA, *2e secretaris; Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-68 15 82*
DRS. D. DE BOER, *penningmeester; Pieter Lastmankade 34^{III}, Amsterdam-Z.,
tel. 020-72 17 13*

*postrekening 6269 van de Twentsche Bank, Minervaplein 25, A'dam-Z.,
t.n.v. D. de Boer, onder vermelding van: contributie VGN*

DRS. P. P. J. VAN CASPEL, *Drachten*

MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, *Amersfoort*

MEJ. A. E. REVERS, *Amsterdam*

P. J. A. SCHWIEBBE, *Veghel*

DR. B. A. VERMASEREN, *belast met de buitenlandse betrekkingen;
Willem III laan 36, Breda*

CONTRIBUTIE: *f 12,50 per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen;
het blad verschijnt 6 x per jaar*

LEDENADMINISTRATIE:

*De ledenadministratie berust bij Mej. A. E. Revers, Tintorettostraat 13^I, Amsterdam-Z.,
tel. 020-79 77 78. Aangiften en afschrijvingen aan dit adres (zo mogelijk ook aan
Drs. D. de Boer). Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters,
eventueel titel (en soort doctoraal examen), bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnr.,
adres van school van hoofdbetrekking*

COMMISSIES:

ORGANISATIECOMMISSIE VOOR GESCHIEDENISDIDAKTIEK

Leden: DR. P. FONTAINE / P. KLIJNSMA

Secretaresse: MEJ. DRS. E. M. FREYTAG, *Meander 19, Amstelveen*

COMMISSIE POSTACADEMIALE FORMING

Leden: DRS. H. J. NANNEN / DRS. G. VAN ROON / MEJ. DRS. F. H. ABAS

Secretaresse: MEJ. DRS. J. G. BERFELO, *Ottoburgstraat 43, Rijswijk, tel. 070-11 82 29*

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Redactie: Leden: DR. P. A. M. GEURTS / DRS. H. J. NANNEN / DR. D. J. ROORDA

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, *Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-4527*

Abonnement: voor leden gratis; voor niet-leden f 9.— per kalenderjaar, opgave aan

Mej. A. E. Revers, Tintorettostraat 13^I, Amsterdam-Z., tel. 020-79 77 78

Klachten bezorging Kleio: Mej. M. J. E. Lombèrt, *p/a Van Goor Zonen, postbus 290,
Den Haag of Mej. A. E. Revers, Tintorettostraat 13^I, Amsterdam-Z.*

KLEIO

*Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)*

VIJFDE JAARGANG | NUMMER 1 | FEBRUARI 1964

MEDEDELINGEN VAN BESTUUR EN COMMISSIES

De oud-voorzitter van de V.G.N. drs. L.J. van de Laar, is 25 oktober jl. benoemd tot Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Ik stel er prijs op hem, namens ons bestuur en leden, van harte geluk te wensen met zijn benoeming.

N. J. Maarsen
voorzitter

* * * *

Drs. J. Haak exit

Het bestuur heeft het bericht bereikt van de uittreding van drs. J. Haak uit de commissie-didactiek; zijn werkzaamheden hebben hem gedwongen tot een energie- en tijdbestedingsbeperking.

Het is voor het bestuur en de commissie-didactiek een minder heuglijk vooruitzicht voortaan de studie van didactische vraagstukken te moeten begeleiden en stimuleren zonder hem, die reeds vóór de oprichting van de V.G.N. zich op dit terrein verdienstelijk maakte.

Zijn ervaring, in die jaren opgedaan, gaf het bestuur de zekerheid, dat het didactisch werk in goede handen was. Bestuur en commissie zullen het dan ook op hoge prijs stellen, indien hij hun, in de komende tijd daarom gevraagd, zijn adviezen niet wil onthouden.

Ik wil graag deze eerste „openbare” gelegenheid gebruiken om hem, namens bestuur en leden, zeer hartelijk te danken voor alles wat hij ten bate van het Nederlandse geschiedenisonderwijs heeft gedaan.

N. J. Maarsen
voorzitter

Jaarvergadering

De jaarvergadering zal plaatsvinden op maandag 6 april 1964 te Amersfoort. Nadere mededelingen hierover zullen tijdig volgen. Noteert u deze datum in uw agenda!

Het Bestuur verwacht een bevredigende opkomst der leden. Het snel stijgend leden-aantal en de groeiende belangstelling voor V.G.N.-activiteiten geven steun aan deze verwachting.

Coördinatiecommissie Geschiedenis

Begin december 1963 werd te 's-Gravenhage de Coördinatiecommissie Geschiedenis geïnstalleerd. Deze commissie bestaat uit de volgende leden:

Dr. R.Reinsma voor het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum

Dr. P.A.M. Geurts O.F.M. voor het Katholiek Pedagogisch Bureau

Dr. J.A.J. Jousma voor het Onderwijskundig Studiecentrum

Drs. N.J. Maarsen en P.J.A. Schwiebbe voor de V.G.N.

Commissie Vaderlandse Geschiedenis

Eind november 1963 werd een commissie vaderlandse geschiedenis samengesteld. Zij bestaat uit: Dr. B.A. Vermaseren, Dr. Mr. M. B. van der Hoeven, Dr. D.J. Roorda en J.S. Wijne.

Buitenlandse betrekkingen

Drs. J.J. Buurman en Mr. Drs. W.M. Westerhuis zijn bereid gevonden zich tezamen met Dr. B.A. Vermaseren te belasten met de behartiging der buitenlandse betrekkingen.

Commissie Postacademiale vorming

Mej. Drs. J. G. Berfelo werd bereid gevonden het secretariaat der commissie op zich te nemen.

Namens het Bestuur
H.E. de Wolff, secr.

* * *

VAN DE REDACTIE

Dr. L. de Jong - directeur van Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie verzoekt ons het volgende mede te delen:

Door een vergissing zijnerzijds is achterwege gebleven de vermelding, dat Drs. E. G. Groeneveld, bibliothecaris van Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, de geselecteerde en beredeneerde bibliografie over de Tweede Wereldoorlog - gepubliceerd in Kleio no. 6, jrg. 4, 1963 - heeft samengesteld.

Er is nog een beperkt aantal nummers van Kleio no. 6, jrg. 4, 1963 in voorraad. Leden en niet-V.G.N. leden die een exemplaar van dit nummer wensen te bestellen kunnen dit doen door storting van f 1,50 op gironummer 3951 van de Twentsche Bank, Lisse t.g.v. Drs. A.C.H.J. van Noort, redactie-secretaris „Kleio” V.G.N.

Men gelieve naam en adres duidelijk te vermelden.

* * *

Wetenschappelijk

POLEMOLOGIE

„We believe it to be a responsibility of scientists in all countries to contribute to the education of the peoples by spreading among them a wide understanding of the dangers and potentialities offered by the unprecedented growth of science. We appeal to our colleagues everywhere to contribute to this effort, both through enlightenment of adult populations, and through education of the coming generations. In particular, education should stress improvement of all forms of human relations and should eliminate any glorification of war and violence.

Scientists are, because of their special knowledge, well equipped for early awareness of the danger and the promise arising from scientific discoveries. Hence, they have a special competence and a special responsibility in relation to the most pressing problems of our times.

In the present conditions of distrust between nations, and of the race for military supremacy which arises from it, all branches of science - physics, chemistry, biology, psychologie - have become increasingly involved in military developments. In the eyes of the people of many countries, science has become associated with the development of weapons. Scientists are either admired for their contribution to national security, or damned for having brought mankind into jeopardy by their invention of weapons of mass destruction. The increasing material support which science now enjoys in many countries is mainly due to its importance, direct or indirect, to the military strength of the nation and to its degree of success in the arms race. This diverts science from its true purpose, which is to increase human knowledge, and to promote man's mastery over the forces of nature for the benefit of all. We deplore the conditions which lead to this situation, and appeal to all peoples and their governments to establish conditions of lasting and stable peace” (1).

Men vergeve mij dit lange citaat, de peroratie van de zgn. Verklaring van Wenen, uitgegeven in september 1958 door de Derde Pugwashconferentie (2), ondertekend door zeventig geleerden van wereldnaam, onder wie de Russen

Topchiev, Skobeltzyn, Bogolubov en de Amerikanen Linus Pauling, Rabinowitch en Weisskopf. Het citaat geeft echter de rechtsgrond, meer dan dat: de onmisbaarheid aan van de polemologie. Deze nieuwe wetenschap wil de oplossing bevorderen van alle problemen die in verband staan met de ontwapening nu en met die van de ontwapende wereld straks. Zij wil een onderzoek instellen naar de werkelijke oorzaken, de vorm, de functie en de alternatieven van oorlogen, zij wil „het oorlogsprobleem centraal stellen, en, in samenwerking van al haar disciplines de middelen onderzoeken de vrede te handhaven ende oorlog te voorkomen” (3).

Sociologie, geschiedenis, psychologie, recht, economie, theologie, pers-wetenschap kunnen voor een deel met recht de studie van het oorlogsvraagstuk voor zich opeisen. Het is echter duidelijk dat de polemologie met de fysisch-technische wetenschappen, die ik zelfs het peetschap zou willen toewijzen, evenveel raakpunten heeft. Wellicht zelfs zal de polemologie, die nu nog in haar kinderschoenen staat, uitgroeien tot een autonome wetenschap. Voorlopig echter nog is zij brandpunt, waarin vele stralen samenkomen.

Vanzelfsprekend heeft de wetenschappelijke onderzoeker ook vroeger zich bezig gehouden met het verklaren van vijandige verhoudingen tussen volken en staten, althans met het waarnemen en beschrijven ervan. De polemologie wil echter al deze gegevens systematisch verzamelen, ordenen, er conclusies uit trekken en remedies aan de hand doen. Gasthon Bouthoul (4) heeft de naam polemologie het eerst gebruikt en prof. Röling heeft hem overgenomen en in het Nederlandse taalgebied verbreid.

Oorlog mag dan volgens Herakleitos „vader en koning van alles” zijn (en het probleem van oorlog en vrede dus even oud als de mensheid), de consequenties ervan fataler dan van welke epidemie en het theologisch akrobatenwerk van de altijd weer meegaande kerk (5) christenzielen nooit blijvend en volledig gesust hebben, de wetenschappelijke benadering van het probleem van oorlog en vrede is eerst van onze tijd. Zoals uit de aanhef bleek, is het vooral de pathologische ontwikkeling, geheel vallend buiten de normale sociale ontwikkeling, van de moderne bewapening, de raketten-techniek en de kybernetika, welke het uitgangspunt heeft geleverd voor de polemologie. Röling (6) noemt het gigantische en voortreffelijke boek van Quincy Wright, *A study of war*, Chicago 1942, de eerste systematische bestudering van het fenomeen oorlog. Daarnaast verwijs ik uit de sindsdien ontstane zondvloed van verschenen literatuur op het werk van Georg Schwarzenberger over machtspolitiek, *Power politics* geheten (London 1951) en op dat van Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations* (Paris 1962) en voor Nederland op de in de noten genoemde werken van Röling en de reeds gepubliceerde studies van diens Polemologisch Instituut (7).

De polemologie heeft echter naast het wetenschappelijk onderzoek nog een tweede taak: het meedelen van het gevondene. De belangstelling voor de wetenschappelijke benadering van het grootste probleem aller tijden is - in

Europa meer dan in Amerika - echter van de zijde der regering (ik denk, voor Nederland, aan de betreuenswaardige reactie der regering op de nota van het Nederlandse Pugwashcomité 1962), van de intellectuelen (Röling (8) spreekt zelfs van „trahison des clercs”), en van de grote massa (ik denk b.v. aan de felle afwijzende reacties en het berustend zwijgen van het kerkvolk op het Herderlijk Schrijven van de Nationale Synode over het gebruik van kernwapens) bijzonder gering. Erasmus klaagde al dat het onchristelijk gold als men zijn mond open deed tegen de oorlog. Is het een gevoel van machteloosheid, is het angst voor aantasting van de veilige wereld waarin men denkt te leven, of het conservatisme van opvoeding, milieu en spelregels? De psychologie heeft hier uitzonderlijk belangrijk werk te doen. De euforie van het volk is zonder meer beklemmend. Het is waarlijk niet alleen om de inhoud dat ik mij verheug over genoemd Herderlijk Schrijven of over Pacem in Terris. Het probleem wordt immers erkend.

Het paradoxale verschijnsel doet zich echter voor dat de Westeuropese burger zijn visie op de buitenlandse politiek wel degelijk een wetenschappelijk tintje wenst te geven en historisch tracht te funderen met de Hitler-projectie op Chroestjov en de vergelijking van de interbellaire periode tussen Wereldoorlog I en II met de situatie van nu. Röling schrijft volkomen terecht: „Het is wellicht een der kwalijkste erfenissen van het nationaal-socialisme, dat het de volken ontvankelijk maakte voor het beeld van de door en door misdadige staat. Het introduceerde in de werkelijkheid de volstrekt immorele regering, gedragen door een verdwaasd volk. De tegenwoordige mensheid leeft met die herinnering. De tegenstanders in de Koude Oorlog worden al te gemakkelijk op één lijn gesteld met het volstreckte schoftendom, dat in de Nazi-regering werd verwerkelijkt. Dat gebeurt in het Westen ten aanzien van de Sovjet-Unie, dat gebeurt achter het ijzeren gordijn ten aanzien van het kapitalisme (9).

De mens is na eeuwen beschaving, christendom en humanisme nog even barbaars en wreed als in de prehistorie. Een huiveringwekkende conclusie! Wel wordt in het Westen de Duitser of de Rus aansprakelijk gesteld voor de verschrikkingen van de oorlog, maar deze is evengoed mens als de Fransman voor de Algerijn of de Nederlander voor de Javanen. Ik sprak zojuist van de tweede taak der polemologie: het doorgeven van haar kennis, het „bewust” maken der mensen. Ligt hier niet in de eerste plaats een taak voor ons onderwijs? Is niet de onderwijzer, de leraar, de hoogleraar ook, de meest-geroepene om de onkunde te bestrijden, onkunde over wat oorlog was en is, een nationaal verdedigingsmiddel vroeger en een internationaal destructie-bedrijf nu?

Door de nieuwe wet op het voortgezet onderwijs wordt zoveel ruimte gecreëerd voor „Maatschappijleer”. In de tegenwoordige kritieke jaren wordt uitgemaakt of onze maatschappij zal blijven voortbestaan. Is het een té stoute gedachte om één uur per week van de lessen voor dit nieuwe vak polemologie te doen, de wetenschap die zich bezig houdt met de organisatie van de nieuwe,

ontwapende maatschappij én van de maatschappij op weg daarheen?

President Kennedy zei in zijn „inaugural address” o.m. „...in an age where the instruments of war have far outpaced the instruments of peace”... „we offer ... a request: that both sides begin anew the quest for peace, before the dark powers of destruction unleashed by science engulf all humanity in planned or accidental self-destruction”... „Let both sides join to invoke the wonders of science instead of its terrors”... „creating... a new word of law, where the strong are just and the weak secure and the peace preserved”... „a struggle against the common enemies of man: tyranny, poverty, disease and war itself” (10).

En in *Pacem in Terris* las ik: „In samenkomsten van verstandige en deskundige mannen moet grondig het probleem bestudeerd worden hoe men wereldwijd de wederzijdse eisen en behoeften der volken met elkaar in een menswaardige overeenstemming kan brengen, een overeenstemming die gebaseerd is op wederzijds vertrouwen, eerlijke diplomatie en correct naleven van verplichtingen” (11). Uit de mond van deze twee onvergetelijke en node gemiste mannen blijkt de noodzaak van studie van het probleem van oorlog en vrede ten overvloede.

Dr. C. V. Lafeber
Tilburg

Annotatie

- 1 Rotblat, J. Science and world affairs. History of the Pugwash conferences. London, 1962. p.56
- 2 De Pugwashbeweging is een internationale beweging van geleerden die willen bijdragen tot het vinden van de juiste houding in de radikaal nieuwe situatie ontstaan door de atoombewapening.
- 3 Röling, B.V.A. De wetenschap van oorlog en vrede. Groningen, 1961. p. 15
- 4 *Les guerres, éléments de polémologie.* Paris, 1951
- 5 Heering, G.J. De zondeval van het Christendom. Utrecht, 1953. 4e druk.
- 6 Röling, B.V.A. Over oorlog en vrede. Amsterdam, 1963, p.201
- 7 De oorlog in het licht der wetenschappen. Assen, 1963
- 8 Röling, Wetenschap, p.15
- 9 Röling, Over oorlog, p. 220
- 10 New York Times van 21 januari 1961.
- 11 *Pacem in Terris*, Hfdst. III, par. 8, cap. 118

* * *

ARCHIEVEN EN ONDERWIJS

Zolang „de archieven”, in de vele betekenissen die dit woord heeft, voor menigeen onbekend terrein zijn, is het moeilijk een gesprek te voeren over de vraag of zij voor het geschiedenisonderwijs op de middelbare school van belang kunnen zijn. De lezer zal het daarom, naar ik hoop, voor lief willen nemen wanneer hier tevens iets over het werk van de archivarissen wordt ingelast.

Zonder twijfel moeten de archieven te hulp geroepen worden bij het schrijven van geschiedenis, zij zijn daarbij in veel gevallen onontbeerlijk. Men kan menen dat daarna, als het ruwe materiaal dooreen deskundige is onderzocht en verwerkt, en het geschiedverhaal tot stand is gekomen, de taak der archieven afgelopen is.

Zou het nu mogelijk en wenselijk zijn de leerlingen in bescheiden mate te laten zien, waar hetgeen hun zo glad en geordend voorgezet wordt, eigenlijk vandaan komt? Zouden wij hun de bewijzen van hetgeen in de leerboeken staat niet moeten tonen, althans zo nu en dan, op overeenkomstige wijze als de leraar in de natuurkunde de proeven in zijn betoog inlast? De niet-vakman zal allicht zeggen: maar waarvoor is dat nodig, het is nu toch vastgesteld door een deskundige? Het is echter wel eens goed om zelf de bron te zien en na te gaan of de indruk die men zelf krijgt strookt met de voorstelling van een gebeurtenis of toestand, zoals die altijd weer herhaald pleegt te worden. Dan kan tevens de waarde van verschillende bronnen ter sprake komen. Om een voorbeeld te geven: zoek in een rijksarchief eens in de oude „reces” boeken hoe in de statenvergadering van het betreffende gewest de „verlatinge” van de koning van juli 1581 behandeld is. Misschien zal het veel minder spannend zijn dan verwacht werd, maar stel daarnaast dan een verhalende bron. Als dit „onderzoek” met een hogere klas verricht wordt, kan het vastgeknoot worden aan de behandeling van 19e-eeuwse vrijheidsbewegingen. Tevens geeft het gelegenheid om wat 16e-eeuwse geschiedenis te herhalen en beter te begrijpen, en mogelijk zal dit horen en zien een belangrijke gebeurtenis uit de oude vrijheidsstrijd dichterbij halen.

De bijzonderheid van het perkament of papier dat bij een belangrijk gebeuren werkelijk op tafel lag, met het eigen handschrift van een historische figuur, zal toch indruk kunnen maken en een geheugensteun zijn - als het tenminste op de juiste wijze „gebracht” wordt. Waardering kan ontstaan voor de zorg en de techniek waarmee deze gebruikszaken vervaardigd worden: een fraai geschreven charter op perkament met een stijlvol zegel aan een kleurige zijden streng, een kaart van een prozaïsche grensscheiding met als bijkomstigheid een prachtige vogelvlucht-aquarel van een nabijgelegen stadje, een 600 jaar oud inkomstenboek van een landsheerlijke tolgaarder aan een van onze grote rivieren, met de namen van schippers uit verschillende streken die bij hem voorbijvoeren en van de koopwaar die in hun schip lag.

Dit laatste een bewijsstuk van een oude vorm van belastingheffing en tevens van economische betrekkingen, die vrede eisten maar soms ook oorlog brachten. Voorbeelden uit meer recente tijd kunnen gemakkelijk toegevoegd worden.

Dergelijke archiefstukken behoeven zeker niet een uitsluitend regionaal karakter te hebben. Meestal is het verband met meer algemene, in de les behandelde problemen zeer goed te leggen. Bij het kleine aantal lesuren is het immers moeilijk nog tijd voor de plaatselijke historie te vinden. Toch mag deze niet geheel achterwege blijven, want juist hier ligt een ruim veld voor eigen werkzaamheid van „gevorderden”. De Ned. Jeugdbond ter bestudering van de geschiedenis heeft reeds aangetoond dat zoiets mogelijk is. Voor wie zich tot de historie aangetrokken voelt, is het uiterst boeiend om zelf eens een klein onderzoek op touw te zetten in een archief. Als het wat gelukken wil, is het even boeiend als het werk met de spade, maar het eist meer voorbereiding en men moet in hoofdzaak van letters kunnen leven.

In het bovenstaande zijn slechts enige suggesties gedaan, en de vraag dient nu gesteld te worden: wat kan het onderwijs in de toekomst daarvan gebruiken, en zijn de archiefdiensten in staat een dergelijke taak te vervullen? Men kan zich op het standpunt stellen dat de archieven, die door de eigenaren, overheid of particulieren, met zorg bewaard worden, in de eerste plaats dienen om aan deze eigenaren het bewijsmateriaal te verschaffen dat zij ter verzekering van hun belangen nodig hebben. De overheidsarchieven zijn bovendien openbaar en het daarin liggende bewijsmateriaal kan door een ieder kosteloos voor zijn persoonlijk belang geraadpleegd worden. Zowel overheid als particuliere eigenaren hebben echter ingezien dat de archieven ook een culturele taak hebben, dat zij ook open moeten staan voor het wetenschappelijke onderzoek. Hiervan wordt veel gebruik gemaakt, niet alleen door historici, maar o.m. ook voor medische onderzoekingen, die gegevens over bevolkingsgroepen of bepaalde personen behoeven.

Bij al deze ondernemingen moet de archivaris een deel van de leiding op zich nemen. Van hem wordt verwacht dat hij het probleem zal doorzien en dat hij met kennis van zijn eigen, maar ook van andere archieven en van de literatuur, de plaatsen zal aanwijzen waar gezocht, en mogelijk gevonden kan worden. Dit geeft er aanleiding toe dat hij zowel bij de methode van werken als ook overigens hulp moet verlenen.

De archiefbeheerders zijn dus wel gewend in hun leeszaal een educatieve taak te vervullen. Men leide hieruit echter niet af dat het mogelijk zou zijn ook scholieren met een willekeurige opdracht naar een archief te sturen. De ervaring heeft geleerd dat zo'n bezoek aan beide zijden teleurstelling brengt. Als men hiermede iets wil bereiken dient eerst in een bespreking tussen de leraar en de archivaris vastgesteld te worden welk materiaal nodig en voorhanden is. Via gedrukte literatuur kan dan soms tot wat gebruik van echt archiefmateriaal doorgedrongen worden.

De eerste kennismaking met een archief kan echter een andere zijn. In het Algemeen Rijksarchief, maar ook in de overige rijks-, stedelijke- en streek-

archieven worden steeds groepen leerlingen ontvangen en aan de hand van uitgezochte archiefstukken, handschriften en kaarten voorgelicht. Wij zouden een ontwikkeling willen voorstaan, waarbij de keuze van de archivalia zich aanpast aan hetgeen op dat tijdstip in de les behandeld wordt en zoveel mogelijk de stap van het bijzondere naar het algemene mogelijk maakt. Dan zou dit kunnen betekenen: het geven van een der lessen van de cursus aan de hand van archivalia, gecombineerd met bijpassende afbeeldingen en zo mogelijk ook voorwerpen, waartoe op de medewerking van een museum een beroep gedaan zou kunnen worden. Belangrijke gedeelten uit de tekst van de getoonde bronnen kunnen in gestencilde vorm bij deze gelegenheid, of in een les op school, behandeld worden.

Een voorwaarde voor dit alles is, dat de archiefgebouwen ruimte krijgen voor expositie en voordracht (bij de nieuwe bouwplannen is hier al op gerekend) en dat in de toekomst gezorgd wordt voor een speciale kracht, die op verschillende plaatsen deze zaken kan voorbereiden, want bij de huidige archiefbezetting ontbreekt daarvoor de tijd. Het zou echter aan te bevelen zijn dat reeds nu de leraren overleg pleegden met de archivarissen over hetgeen op dit punt in het belang van het onderwijs te doen staat.

P. J. Meij

* * *

HET GEBRUIK VAN DE HISTORISCHE ATLAS

Het is met historische atlassen eigenaardig gesteld. Weinigen onder ons zullen van mening zijn dat zij geen nut hebben. Integendeel, uit ervaring weten wij dat een serieuze studie van de geschiedenis ondenkbaar is zonder het raadplegen van kaarten: het inzicht wordt, vooral bij de politieke en militaire geschiedenis, verdiept en het geheugen krijgt een visueel steuntje.

Op grond van deze eigen ervaring tijdens onze studiejaren ligt het voor de hand dat we onze leerlingen het gebruik van een atlas voorschrijven. Het blijkt echter dat velen van ons dat niet doen.

Door het Paedagogisch-Didactisch Instituut is o.l.v. Prof. Dr. H. W. F. Stellwag een onderzoek ingesteld naar de frequentie van de leerboeken, die in het cursusjaar 1956/57 bij de scholen voor VHMO in gebruik waren. Van een dergelijk onderzoek, dat naar ik meen ook voor het cursusjaar 1960/61 is gehouden, heb ik nog geen gegevens ontvangen. Nu zal de situatie intussen wat veranderd zijn, maar waarschijnlijk wel niet zo ingrijpend dat de cijfers voor 1956/57 onbruikbaar zijn geworden.

Historische atlassen werden gebruikt op 29,40% van de gymnasia, 28,40%

van de lycea, 19,16% van de Hogere Burger Scholen, 6,75% van de Middelbare Meisjes Scholen en 7,14% van de Middelbare Handel Scholen. Rekenen we Rijpma's Historische Invul-atlas niet mee (die in vele gevallen naast het leerboek van Rijpma gebruikt zal worden), dan worden de percentages resp. 39,69 - 38,37 - 25,32 - 9,45 en 7,14. De platenatlassen laat ik buiten beschouwing.

De conclusie ligt voor de hand: op ongeveer 2/3 van onze scholen voor VHMO wordt geen historische atlas gebruikt.

Financiële bezwaren? Maar dan toch alleen, omdat de uitgave om één of andere reden niet verantwoord wordt geacht, want een leerboek van een tientje schrijven we rustig voor, ook al kunnen we het maar twee jaar gebruiken, terwijl de atlas, die niet veel meer kost, de gehele schooltijd mee gaat.

De oorzaak ligt kennelijk elders.

Voor vele docenten is de atlas eigenlijk iets waarmee ze geen raad weten. Hoe zo'n ding steeds weer effectief te gebruiken, is de vraag waar velen mee worstelen.

Bovendien zijn in vele leerboeken al kaartjes opgenomen, direct aansluitend bij de tekst. De grote wandkaarten nemen vaak de taak van de atlas in de klas over. Nu kunnen we discussiëren over de waarde van kaartjes in het leerboek. Zelf ben ik er geen voorstander van: ze zijn zelden goed getekend en overzichtelijk. Ook zijn ze te fragmentarisch.

De wandkaarten evenwel zijn een ernstige concurrent voor de atlassen. Er zijn verscheidene, zeer goede binnen- en buitenlandse series in de handel. Voor het gebruik in de klas zijn ze vaak doelmatiger dan atlassen. Geen drukte, geen geblader, geen vingers: „Mijnheer, ik kan het niet vinden”. Weinig onderbreking dus, wat, vooral als je aan 't vertellen bent, toch wel belangrijk is.

Kunnen ze echter de atlas helemaal vervangen? Er is n.l. één groot bezwaar. Wat komt er nu nog terecht van de zelfwerkzaamheid, het actief er bij betrokken zijn van de leerlingen? Zeker, dat is ook op andere manieren mogelijk, maar juist bij bepaalde opdrachten en taken, bij het lezen van historische lectuur is de atlas onmisbaar.

Dan is er nog het punt van het huiswerk maken. Ja, ik weet wel dat we ons geen illusies behoeven te maken. Slechts weinig leerlingen grijpen thuis uit zichzelf naar een atlas. Maar ik weet ook dat het memoriseren hen heel wat gemakkelijker zou afgaan, als ze het wèl deden. De vraag is echter: „waarom doen ze het niet?” Omdat ze niet geleerd hebben er mee te werken.

Zo zijn we dan in de onbevredigende situatie terecht gekomen, dat vele collega's niet of nauwelijks de atlas gebruiken of, zoals we gezien hebben, helemaal er geen vóórschrijven.

Onbevredigend, want ik blijf er bij dat de historische atlas een waardevol hulpmiddel is, ook voor onze leerlingen en onmisbaar bij de studie van de geschiedenis.

Het lijkt me zeer gewenst, dat we in Kleio eens een discussie beginnen over deze aangelegenheid.

Collega's, grijp eens naar de pen en geef Uw mening eens over het bovenstaande, vertel Uw eigen ervaringen en doe eventueel suggesties. Wellicht kunnen we op deze wijze iets van elkaar leren. Ziet U Uw naam liever niet in drukinkt, schrijf me dan persoonlijk, zodat ik in een eventueel volgend artikelje Uwe en andere reacties kan verwerken.

W.J. Leber

Prof. Ter Veen Lyceum - Emmeloord

RECENSIE

„Elseviers Historische schoolatlas” door Drs. S. de Vries, met medewerking van Prof. Dr. Th. Luykx. (uitgave Agon Elsevier, A'dam-Brussel, 1963)

Toen de uitgave van deze atlas werd aangekondigd kwam onwillekeurig de gedachte bij me op, dat er wel een hausse in historische atlassen is. Het begon met een geheel vernieuwde „De Bont en Das”, nu „Vermaseren”, van de firma P. Noordhof te Groningen. Toen kwam Meulenhoff's Historische atlas van Dr. M. B. van der Hoeven en thans ligt dan Elseviers Historische schoolatlas voor me. Bovendien hoopt volgend jaar Dr. Binnendijk klaar te komen met een ingrijpende herziening van de Grote Historische atlas van H. Hettema Jr.

Zo zien we dan in korte tijd een aantal nieuwe en bewerkte atlassen, mooi uitgevoerd, met een moderne vormgeving, frisse kleuren, up to date, niet meer vrijwel uitsluitend europacentrisch, met aandacht voor de economische en sociale geschiedenis. Terecht zegt Dr. B. A. Vermaseren in het voorwoord van zijn atlas: „nieuwe inzichten hebben zich burgerrecht verschaft, de zwaartepunten van het historisch gebeuren zijn soms anders komen te liggen. Zo wordt het nodig ook de historische atlas aan een herziening te onderwerpen.

De trouwe gebruikers van „Vermaseren” zullen deze herziening dan ook hebben toegejuicht. Eveneens zal de aankondiging dat de „Hettema” een nieuw gewaad krijgt, voor velen een blijde verrassing zijn.

Meulenhoff's atlas wil iets heel nieuws zijn. Het is een door Dr. M. B. van der Hoeven, J. H. P. Kemperink en Drs. J. H. Ringrose voor het Nederlands taalgebied bewerkte Scandinavische atlas van Bengt Y. Gustafson, e.d. In de eerste plaats is gepoogd een gecoördineerd beeld te geven van het natuurlijke landschap. In de tweede plaats is gestreefd om (zoals de „Verantwoording” zegt) een „filmisch” beeld te geven, waarbij alle nadruk valt op een bepaald accent met vermindering van alles, wat daarvan zou kunnen afleiden en doordat de „film” doorloopt over verschillende bladen, komt de verandering sterk naar voren, zonder de samenhang met het voorafgaande te verliezen.

Of dit laatste nu zo nieuw is, als ons wordt gesuggereerd, waag ik te be-

twijfelen. Bij het verschijnen van Hettema's Grote Historische atlas in 1897 schreef J.F. Niermeyer al, dat deze de geschiedenis liet zien als iets dat zich beweegt en dat zij een doorlopend verhaal in kaart geeft. Een andere recensent sprak bij een latere druk over het „systeem der beweeglijkheid”. Maar goed, het gaat nu om de beoordeling van Elseviers Historische school-atlas, een voor het onderwijs bestemde editie van Elseviers Historische atlas.

Het nieuwe bij deze atlas is hierin gelegen dat het tevens een platenatlas is met 223 zwart-wit foto's van zeer redelijke kwaliteit. Een aantal er van is overbekend, maar vele anderen had ik nooit eerder gezien. Ook al door de bijbehorende teksten, die duidelijk en instructief zijn, is dit platengedeelte geen overbodige franje geworden, maar kan het nuttig zijn bij de les. Ik zie echter geen verband met de kaarten. Als in het Voorbericht over een wisselwerking tussen platen en kaarten wordt gesproken, dan is die mij toch wel ontgaan. Dat hindert overigens niet: platen noch kaarten zijn er minder om. Het verlangen van de samenstellers meer dan alleen een atlas te geven (getuige ook het register) had hen kunnen verleiden ook wat genealogische tabellen en een jaartallenoverzicht aan het geheel toe te voegen. Zou dat zo gek zijn geweest? We hadden dan een aantal hulpmiddelen bij elkaar gehad, wat het gebruik van de atlas geïntensiveerd zou hebben. En dat er aan het intensieve gebruik van de historische atlas wel wat ontbreekt, heb ik elders al eens duidelijk gemaakt.

Over de kaartjes, de krijgsgeschiedenis betreffende, niets dan lof.

Tenslotte het register achterin: een goede vondst van de samenstellers. Niet alleen een verwijzing naar de plaats in de atlas, maar tevens een korte verklaring, b.v. „Bourgondië, hertogdom, in 1363 als Frans leen aan Philips de Stoute, kaart 4”. Dat zijn van die kleine geheugensteuntjes waar de leerlingen echt wel behoefte aan hebben.

Resumerend: een goede atlas, ongetwijfeld plezierig voor de leerlingen om mee te werken. Eventuele onvolkomenheden zullen in het gebruik wel naar voren komen. Het heeft echt geen zin nu al te gaan muggenziften over een naam meer of minder, de juistheid van een jaartal enz. De totaal-indruk is zeer bevredigend.

Slechts een opmerking: „in een behoefte” voorziet deze atlas niet. We hadden al een keuze uit een aantal goede atlassen. Ik kan me echt niet voorstellen, dat er veel collega's zijn die zullen zeggen: „dit is het nou, waar ik al jaren op heb gewacht”. Ik zie dan ook geen andere dan alleen zuiver zakelijke overwegingen, die tot deze uitgave hebben geleid. Enfin, de keuze is weer wat groter geworden en dat is „misschien” een aanwinst.

W. J. Leber

* * *

ENIGE GELUIDSFILMS DIE BIJ HET GESCHIEDENISONDERWIJS GEBRUIKT KUNNEN WORDEN

Wie de filmprojektor effectief wil maken bij zijn geschiedenislessen, komt tot de konklusie dat het filmmateriaal waarover hij kan beschikken van beperkte omvang is.

Toch zijn er enige goede films die heel goed aansluiten bij de geschiedenisles. Men is voor het verkrijgen van deze films aangewezen op de Voorlichtingsdiensten van de Ambassades.

We hebben enige jaren geleden een lijstje samengesteld van films die we meenden te kunnen gebruiken.

Het belangrijkste uit dit lijstje volgt hierbij.

U.S. Inf. Serv.

Abraham Lincoln	20 min.
Benjamin Franklin	20 min.
Scenes from American History	
a. 1492 - 1620)	
b. 1776)	
c. 1800)	ieder 30 min.
d. 1815 - 1860)	

Woodrow Wilson 27 min.

In deze film staat de vredespolitiek op de voorgrond.

Franse Ambassade

Napoléon	60 min.
Te lang en te statisch, terwijl de taalbarrière hier roet in het eten gooit. Dit laatste geldt ook voor de volgende:	
La Révolution de 1848	21 min.
Richelieu	25 min.
Toch bevatten deze films genoeg materiaal om een onderwijsfilm mee samen te stellen, geschikt voor Nederland.	
Versailles et ses Fantômes	20 min.
La France Romane	20 min.
Dans la nuit des temps	15 min. (Prehistorie)
Lodewijk de Heilige	22 min. (Kruistochten)
Ils étaient des volontaires	20 min. (Invasie Normandië)

Australian Embassy

Australië van 1901 - 1951	34 min.
---------------------------	---------

Canadian Embassy

French Canada 1534 - 1848	13 min.
Victory in the Netherlands	20 min.

Geeft een indruk van de bevrijding van Nederland. Zeer instruktief.

Voor bovengenoemde films wordt geen huur in rekening gebracht. Alleen de verzendkosten zijn voor rekening van de aanvrager.

Er zijn ook films tegen betaling te krijgen. In dit genre zijn geschikt:

British Film Library

Birma Victory	60 min.	f 10,50
Desert Victory	id.	id.
Target for to-night	id.	id.

Dit zijn drie oorlogsfilm die, indien goed voorbereid, wel bij het onderwijs in de hoogste klassen kunnen worden gebruikt.

Dragen de films van de Filmlibrary een dokumentair karakter, de volgende titels zijn speelfilms, daarom duurder, langer en misschien minder geschikt.

Nederlands Filminstituut

Operatie Tirpitz	90 min.	f 50.-
LO - KF	id.	id.

De laatste film kan heel geschikt dienen als afsluiting van een bespreking van de bezettingstijd.

Wij hebben het eens zo gedaan, dat we in alle klassen gedurende enige lessen de bezettingstijd behandelden, terwijl daarna deze film voor de gehele school vertoond werd. Zoiets kan men natuurlijk slechts éénmaal in de vijf jaar doen, om niet in herhaling te vervallen.

Slecht bevallen zijn ons de filmjournaals die voor een huurprijs van f 3.- te verkrijgen zijn bij Animex. Deze kunnen we niet aanbevelen.

Blijven tenslotte de films die te verkrijgen zijn bij de Rijks Voorlichtingsdienst. Hiervoor verwijzen we naar de lijst die de betreffende dienst heeft uitgegeven.

Misschien zou het aanbeveling verdienen om deze lijst van geluidsfilms volledig te maken, zodat we als geschiedenisleraren weten, welk materiaal er nu precies voorhanden is.

Dat er op dit gebied nog wel iets te doen valt, menen we te mogen konkluderen uit het feit dat in het Werkboekje voor de leraren in geschiedenis, uitgegeven door het C.P.S., de rubriek films ontbreekt.

Misschien dat in een volgende uitgave hierin wordt voorzien?

Beetsma

* * *

ENIGE BOEKEN ROND DE HERDENKING „1813 - 1963”

Om boeken over deze periode naar waarde te kunnen schatten, moeten we ons eerst afvragen wat de bedoeling van de herdenking is. Deze kunnen we het best vertolkt vinden in de rede, die de voorzitter van het herdenkingscomité, H.K.H. Prinses Beatrix, voor radio en televisie heeft gehouden op 30 april 1963, ter gelegenheid van de aanvang van de nationale herdenking 1813 - 1963.

Tweeërlei gedachten treden hierin naar voren:

1. Naar aanleiding van het motto van de herdenking: „terugzien en vooruitzien” zegt de Prinses dat men bij de herdenking moet verwachten „een bezinning op nationale waarden in het verleden en op grond daarvan een duidelijke taakstelling ten aanzien van onze plaats in de wereld van morgen”.

Om nog de grondwet van maart 1814 in de herdenking te betrekken, loopt de herdenkingsperiode tot 31 maart 1964. Dienaangaande staat in de rede verder:

- „Tot de dagen rondom 30 november zal het accent meer op het historisch aspect liggen. Na de officiële herdenking zullen de initiatieven veel meer op de toekomst gericht zijn”.
2. Uit het bovenstaande volgt eigenlijk reeds de tweede gedachte: „Wat de herdenking zelf betreft zou ik heel duidelijk willen stellen dat het niet alleen gaat om 1813, maar zeker ook om de tijd tussen 1813 en 1963”.

Voor bovengenoemde, zinvolle gedachten in de rede van de Prinses, zijn we zeer dankbaar, maar ze stellen ons toch voor een moeilijk probleem. Immers vatten we de gedachten kort samen, dan gaat het over de gehele periode 1813 - 1963 en op de waarden, die van belang zijn voor de taakaanduiding in de toekomst, maar dan gaat het ook om het begin. Dat is toch niet zonder meer gekozen.

Hoe nu de betekenis van 1813 te beoordelen in verband met de taakaanduiding? Immers het is wel een begin, maar een begin in reactionaire richting. Typerend zegt de proclamatie van 1813: „alle de aanzienlijken komen in de regering... De oude tijden komen wederom (dus die van vóór 1795). De regering roept den Prins uit tot hooge Overheid (dus niet het volk)... Het volk krijgt een vroolijken dag op gemeene kosten”... We kunnen daar geen waarden ontdekken, die richtinggevend kunnen zijn voor de toekomst van nu. Heel scherp heeft Prof. Dr. Fr. de Jong Edzn dit uitgesproken in het interview met de journalist van de Haagse Post, gepubliceerd in dat blad van 16 november 1963, blz. 3. Ook Prof. Dr. L.G. Rogier ziet de belangrijkheid van 1813 slechts als een schooltraditie en een volksmythe en zegt in: „Leven en Werken in Nederland 1813 - 1963”, blz. 9: „Allerlei geschriften hebben dit beeld vernieuwd, aldus voetgevend aan het misverstand, dat in 1813 een nieuw tijdvak in het Nederlandse volksleven zou aangevangen zijn. Dit was

18 jaar eerder gebeurd. Vroegere herdenkingen... zijn niet zelden verlopen in afgeven op de Bataafse Omwenteling van 1795. En toch is in onze geschiedenis 1795 het belangrijkste jaartal na 1648".

Men vergelijkte in de schoolboeken de beschrijving van 1795 (en de grondwet van 1798) met die van de gebeurtenissen van en na 1813 en men zie ook het bekende lijstje van nadelen van de Franse tijd, waaronder conscriptie en tiërceering (waarbij men zelden vermeldt dat vóór de invoering van de laatste enkele jaren in het geheel geen rente was uitbetaald) en lette erop dat deze nadelen zij het in ietwat gewijzigde vorm onder Willem I bestendig werden. Komen we nu aan de hand van bovengenoemde criteria tot de herdenkingsboeken zelf. Er is een drietal, dat over de gehele periode 1813 - 1963 handelt.

1. 150 jaar Koninkrijk der Nederlanden - Ontstaan en Bestaan

Gemeenschappelijke uitgave van J.H. de Bussy te Amsterdam, Nijgh en van Ditmar, 's-Gravenhage/Rotterdam, G.J.A. Ruys, Amsterdam, 1963. 299 blz. Geb. f 35.-

Het geheel onder een redactie, bestaande uit de Heren: Prof. Dr. P. J. Bouman, Prof. Mr. I. A. Diepenhorst, Mr. S. J. Fockema Andreae en Mr. A. F. Tromp. Niet minder dan 34 auteurs hebben, zo zegt de redactie: „een aantal facetten van ons volksleven en beschrijvingen gegeven van gebeurtenissen of momenten in het nationaal bestaan, die aller aandacht verdienen”... „Uit de terugblik op de jaren 1813 - 1963 kán, naar wij hopen, kracht worden geput om voor Nederland een eigen taak en functie af te bakenen in de wereld van nu en morgen”....

De artikelen gaan over de meest uiteenlopende onderwerpen. We noemen er enkele: 1824 - Een nieuwe impuls voor de Nederlandse handel; 1837 - Het eerste nummer van de Gids; 1871 - Aletta Jacobs opent de rij; 1884 - Snouck Hurgronje: Mekka, Batavia, Leiden; 1903 - De beurs van Berlage; 1927 - De eerste radio-telefonische verbinding met Indië komt tot stand; 1940/1945 - Het politieke convent; 1943 - Het bezoek van Prinses Juliana aan Suriname; 1961 - De afsluiting van het Veerse Gat.

Het zijn alle belangwekkende onderwerpen, al blijft de keuze altijd subjectief. Merkwaardig is het, waar de Prinses met nadruk heeft gewezen op de internationale verhoudingen en daarbij afzonderlijk op de Europese integratie, dat geen enkel artikel over deze onderwerpen handelt. En waar we uit de herdenking kracht moeten putten in de toekomst voor onze taak in de wereld van morgen, missen we toch node artikelen over de wereldtentoonstelling in Amsterdam in 1895, en over de oprichting van de Wereldraad der Kerken in Amsterdam in 1948.

Er staan uitstekende artikelen in; daarvoor staan redactie en medewerkers borg. In het bijzonder troffen me als instructief de artikelen over: de ijzeren spoorweg van Amsterdam naar Haarlem, Aletta Jacobs opent de rij, Snouck Hurgronje, het sociaal congres, enz. Bij het lezen dringt zich echter de vraag op, voor wie dit boek bedoeld is. Het is te duur voor de gemiddelde burger. Instellingen, scholen en bibliotheken zullen het aanschaffen en dan voor een

algemeen, belangstellend, intellectueel publiek. Dat veronderstelt dat de artikelenschrijvers algemene lijnen, hoofdzaken geven. Maar wat dan te zeggen van het artikel: „Heteerste nummervan de Gids”, dat tot in alle bijzonderheden de ruzie tussen twee uitgevers uitpluist, of van een artikel over: „zijn naam Vincent is voor het nageslacht”, waar een nauwkeurige opsomming wordt gegeven van artikelen in Nederland, in die tijd van beginnende waardering, over Vincent van Gogh en van de plaatsen, waar tentoonstellingen van een aantal van zijn schilderijen werden gehouden. Dit zijn artikelen, die in een vaktijdschrift behoren, niet in een gedenkboek.

Zijn er historisch-critische opmerkingen te maken? Inderdaad, hier en daar. Nu bedoel ik niet dat in het inleidend artikel „de betekenis van ons vorstenhuis voor de Nederlanden” over de 40-jarige regering van Koningin Wilhelmina wordt gesproken - dat is stellig een drukfout, al is deze in een luxe-uitgave ontoelaatbaar. Maar wel als er staat: „Hij (Willem I) was het in de eerste plaats, die inhoud gaf aan het constitutionele koningschap” en dat na de opmerking: „Zijn bewind had een landsvaderlijk karakter”. Zo staan er in dit artikel wel meer aanvechtbare opmerkingen.

Van geheel andere aard is het volgende luxe-herdenkingsboek:

2. Wij samen onder de Oranjes - 150 jaar Nederlandse samenleving

Met een chronologisch overzicht, historiografiek in kleuren van de economische en sociale ontwikkeling, bronvermelding en trefwoordenregister. Uitgave Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1963, 341 blz. f 37,50.

Samenstelling: Drs.D. de Boer en Dr. Joh. de Vries.

Algemene opzet en bijzondere medewerking: Prof. Dr. G.W. Ovink.

Het werk wil, zoals in de Verantwoording staat, niet de bekende hoofdlijnen van de staatkundige geschiedenis nog eens geven, maar wel datgene wat „wij in onze tijd juist aan de lijve hebben gevoeld en innerlijk hebben leren beleven”:

de weerstandskracht tegen aanvallen op ons volksbestaan en tegen omkeer in een beproefd bestel;

de doorbreking van maatschappelijke, regionale en levensbeschouwelijke uitzonderingsposities;

het groeiend saamhorigheidsbesef op basis van onze nationale traditie in weerwil van een gezonde individuele zelfstandigheidsdrang enerzijds, en van een onafwendbaar wereldburgerschap anderzijds.

In deze Verantwoording stemmen vele gedachten overeen met de richtlijnen, door de Prinses aangegeven. Het boek gaat dus over de Nederlandse samenleving, waar toch ook hier en daar - hoe kan het anders - de staatkundige geschiedenis in verweven is; het behandelt die samenleving op een originele manier: het laat de tijdgenoten in particuliere en openbare documenten, van zeer verschillende opvattingen aan het woord en het doet dit aan de hand van de perioden: 1813-1849; 1849-1890; 1890-1918; 1918-1948; 1948-1963; soms voorafgegaan door een samenvattend overzicht.

Er geldt hier maar één oordeel: voortreffelijk. Uit iedere bladzijde blijken

het vakmanschap en de zorgvuldigheid en objectiviteit van behandeling. Verscheidene gedeelten van de 150 jaar Vaderlandse geschiedenis kregen voor mij een nieuw, althans een vernieuwd gezicht, ook door de nauwkeurig uitgezochte citaten, die met en door de tekst één geheel vormen.

Ook het fotomateriaal is zinvol en méér dan alleen maar illustrerend. Dit boek verdient stellig een plaats in leraren- en schoolbibliotheek, ja, ondanks de hoge prijs, ook in de boekenkast van de geschiedenisleraar. Telkens zal deze bij de behandeling van één der genoemde tijdvakken in de klas, met vrucht het geschrevene in dit boek nalezen. Het instrueert en inspireert!

Is er dan geen critiek? Jawel, als men de rede van de Prinses en de eigen Verantwoording tot basis van zijn oordeel neemt. Door de behandeling in (5) perioden is de groei van het saamhorigheidsbesef, de wording der nationale eenheid niet geheel tot haar recht gekomen: men krijgt de behandeling der verschillende terreinen der samenleving in stukjes. Het inzicht in de totale ontwikkeling krijgt men eerst recht door in één ruk een onderwerp te behandelen, vanaf 1813 tot heden, b.v. de toeneming van de volksinvloed, de ontwikkeling van de sociale wetgeving, enz. De auteurs hebben dit bezwaar stellig zelf gevoeld en hebben dit trachten te ondervangen door een uitgebreid trefwoordenregister, een chronologisch overzicht en een historiografiek. Eén tekstcritische opmerking: mij werd meegedeeld dat op blz. 310, plaat 273 het autonomie-monument niet in Paramaribo staat, maar in Willemstad.

Voor ieder bereikbaar is de Zwarte Ooievaar I (samenwerking van de uitgevers van de Pocketboeken, genaamd Ooievaar en Zwarte Beertjes), onder de titel:

3. Leven en Werken in Nederland 1813 - 1963

Bestaande uit een overzicht over de 150 jaren in 61 blz. door Prof. Dr. L. J. Rogier, gevolgd door een beeldverhaal van leven en werken van ons volk (130 blz. 267 foto's), bijeenvergaard en in de rij gezet door Dirk Couvée, Dirk Elffers en Jurriaan Schrofer, 1963, f 3,50

Het overzicht, geestig, puntig en kritisch, leest men in één adem uit en de plaatjes, vaak in onderlinge tegenstelling geplaatst, zijn interessant en zeer goed bruikbaar in de les.

Van totaal andere aard zijn de volgende boeken, die bepaalde personen of gebeurtenissen, belangrijk in verband met de herdenking, behandelen.

1813 - 1815 Ons Koninkrijk geboren

Luxepocket, uitgegeven door de uitgeverij N. Samson, Alphen a/d Rijn, 1963, 191 blz. f 3,90

Redactie D. H. Couvée en Dr. G. Pikkemaat.

Een prettig, soms kritisch geschreven verhaal over de wording van ons koninkrijk. Hier zit veel vertelstof in voor de behandeling van die periode in de klas. Trouwens verscheidene scholen hebben, terecht, dit boekje als herinneringsgeschenk gegeven aan de leerlingen, die het met genoeg hebben

gelezen.

Twee boeken over Gijsbert Karel van Hogendorp:

Gijsbert Karel van Hogendorp - Wegwijzer naar nieuwe tijden
door Dr. A. J. Teychiné Stakenburg.

In de serie Roterodamum no. 21, een reeks boekjes over Rotterdam,
uitgegeven door Nijgh en van Ditmar, Rotterdam/'s-Gravenhage, 1963,
87 blz., f 3,50.

De auteur heeft zich aan een korte biographie gewaagd, na de „recente, voortreffelijke biographie van de hand van Mevrouw Henriette de Beaufort”, omdat hij de beschikking heeft gekregen over het archief van de familie Van Hogendorp, dat zich nog op Huize Beukenhorst te Driebergen bevindt en dat niet geraadpleegd is door de genoemde biographe.

Veel verandering is er niet in het beeld van Van Hogendorp door deze beknopte biographie ontstaan; het gaat inderdaad om „documenten, die op het privé-leven van Gijsbert Karel en zijn nakomelingen betrekking hebben en waarschijnlijk daarom destijds niet, zoals de andere bescheiden, aan het Algemeen Rijksarchief ten geschenke zijn gegeven”. Tot zover het Voorwoord.

Het boekje is vlot geschreven, staat kritisch tegenover de behandelde figuren en geeft kleine, raak getekende trekjes over de persoon van Van Hogendorp. Ter gelegenheid van het herdenkingsjaar is er een hernieuwde uitgave van de levensbeschrijving van de hand van Mevrouw Henriette L.F. de Beaufort verschenen:

Gijsbert Karel van Hogendorp

Grondlegger van het Koninkrijk der Nederlanden.

Uitgegeven door Leopolds Uitgeverij N.V., Den Haag, 3e herziene druk,
1963, 341 blz., f 6,90.

Deze bekroonde biographie, waarvan, behalve 3 drukken, ook nog een goedkope uitgave in 1959 verscheen (uitverkocht) behoeft hier geen verdere bespreking, noch aanbeveling.

Wij krijgen het beeld van de begaafde regent, die door zijn verblijf en reizen in Duitsland, zijn verblijf in Amerika en Engeland verder heeft gekeken dan de enge horizon van de oligarchische regentengroep, - die, als eender weinige regenten, Nederland alleen maar onder een Oranje zich kon voorstellen, gesteund en eventueel becritiseerd door de aanzienlijken; voor het volk had hij nog weinig oog. Waarop het onderschrift bij de voorgaande biographie dan ook slaat: wegwijzer naar nieuwe tijden, is bepaald onduidelijk. Helder is het onderschrift bij Mevrouw de Beaufort: Grondlegger van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het best is van Hogendorp getypeerd op het voetstuk van zijn standbeeld in Rotterdam: Ontwerper van Neerlands grondwet, voorstander van vrijen handel, trouw aan Nederland en Oranje.

Voor nationale waarden, op grond waarvan een taakopstelling voor de plaats van Nederland in de wereld van morgen mogelijk is, moeten we echter meer

zoeken in uitspraken als: „welk een doodelijke staat bedreigt geheel Europa, indien alle de volken zich opsluiten binnen de grenzen van hun gebied, om alles in zich zelve te bezitten”. Dit was het motto, dat Henriette de Beaufort aan haar boek gaf.

H. J. Nannen

Hier volgen nog boekbesprekingen, die min of meer bij het voorafgaande aansluiten:

a. A. Rutgers van der Loeff-Basenau, Kinderen van 1813

Met een voorwoord van H.K.H. Prinses Beatrix. Tekeningen van Otto Dicke. J. B. Wolters, Groningen, 1963, 64 blz., f 1,50 (bij grotere aantallen reductie).

Dit kleine boekje heeft de vorm van een raamvertelling, waarin kleinere verhalen zijn opgenomen: een oude heer verzamelt een groepje kinderen om zich heen en vertelt hun episoden uit de tijd van 1813 tot 1963. In haar prachtige jeugdboek „Gideons reizen” toonde Mevrouw Rutgers van der Loeff een buitengewoon talent om de mensen van verre landen en hun omgeving levend en nabij te maken; nu doet zij op kleinere schaal hetzelfde met mensen uit voorbije tijden en hun omgeving. Het is een uitstekend boekje geworden. Het lijkt bestemd voor kinderen van de lagere-school-leeftijd, maar voor onze eersteklassers is het ook heel geschikt.

Fontaine

b. Dr. G. Pikkemaat, Bataafse vrijheid in Nijmegen 1794 - 1795

Dekker & van de Vegt, Utrecht/Nijmegen, 1963, 194 blz., ingen. f 11,90. Aanleiding tot de hierboven genoemde dissertatie was een dagboek, tussen 3 oktober 1794 en 23 maart 1795 gehouden door een onbekende Nijmegenaar, die Dr. Pikkemaat echter na scherpzinnig onderzoek heeft kunnen identificeren als Jan van Hulst, koopman en boekhouder van de Doopsgezinde Gemeente, wonende aan de Grote Markt.

Uit diens aantekeningen - hoewel in mindere mate letterlijk geciteerd dan men na de inleiding verwachten zou - en een groot aantal andere archivalia en gedrukte bronnen doet Dr. P. op gedetailleerde en levendige wijze verslag van wat er gedurende de laatste jaren van de oude en verslapte Republiek en bij en na de komst der Franse „bevrijders” in de oude Waalstad gebeurde. Belangwekkend is bijv. het beeld dat wij krijgen van de hertog van York, de aanvoerder van de Engelse hulptroepen, die alle capaciteiten daarvoor miste. Vooral wordt ingegaan op de verhouding tussen de Protestanten, die tot de komst der Fransen het heft in handen hadden, en de over het algemeen arme

Katholieke meerderheid, wier politieke positie, na veel geharrewar, aanzienlijk vooruitging.

De auteur beziet dit alles op een afstand en neemt het minder zwaarwichtig dan de Nijmegenaren het indertijd zelf gedaan hebben, zoals uit zijn vaak wat raillerende stijl blijkt.

G.J. de Voogd

c. 500 jaar Staten-Generaal in de Nederlanden

Van Statenvergadering tot Volksvertegenwoordiging.

van Gorcum, Assen, 1964, 341 blz., f 22,50.

Redactie: Mr.S.J.Fockema Andreae, Mr.H.Hardenberg.

Daar we de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving van 1813-1963 hebben herdacht tot beter begrip van de huidige situatie en tot bezinning op de toekomst, is er geen geschikter tijdstip om ons bezig te houden met de vraag, hoe onze democratische regeringsvorm is geworden. Het bijeenroepen van vertegenwoordigers van de gewestelijke, aristocratische, ja, oligarchische Standenvergaderingen door Philips de Goede op 9 jan. 1464, met het oog op een te houden kruistocht, verschaftte het aanvangspunt voor de beschouwing. Het boek loopt dan de geschiedenis door tot heden en beziet de ontwikkeling van vorstelijke almacht tot democratie vanuit de verhouding van landsheer, stadhouder en koning tot Staten-Generaal. Zoals de ondertitel aangeeft: van staten (=standen)vergadering tot huidige volksvertegenwoordiging.

Dit herdenkingsboek is alleen een terugblik, een zakelijke taxatie van hoe het was en hoe het is. Van huidige problemen (taakproblemen!) is geen sprake: de toenemende macht van de uitvoerende organen, de afhankelijkheid van deskundigen in de volksvertegenwoordiging, vooral door de toenemende internationalisering van de vraagstukken, de afstand tussen volk en regering, enz. en hoe daarin te handelen, blijven onbesproken.

Al biedt het boek in grote lijnen niet veel nieuws voor een geschiedenisleraar, toch is de bestudering ervan zeer de moeite waard door de typerende details, vooral waar het vroegere perioden betreft. Van direct belang zijn de laatste drie hoofdstukken, lopende over een tijdvak, dat we op school uitvoerig moeten behandelen: De Grootburgers (1848-1879), Om algemeen kiesrecht en sociale revolutie (1879-1918) en de Staten-Generaal in de jongste tijd (1918 tot heden). Zoals uit de bijgevoegde jaartallen blijkt, wordt het jaar 1879 als een jaar „van critiek en wending” gezien, een visie, die slechts weinig in de schoolboeken naar voren is gebracht.

H.J. Nannen

* * *

CAVEANT....

Er zijn ongetwijfeld collega's die de opvatting huldigen, dat het nieuwe vak Maatschappijleer straks bij voorkeur gedoceerd dient te worden door geschiedenisleraren. Er bestaat blijkbaar echter ook een tendens in een andere richting, nl. om de Geschiedenis bij andere vakken te incorporeren. Een commissie van het Departement Alkmaar van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel heeft een rapport uitgebracht over een school voor Hoger economisch en administratief onderwijs. Deze school zou een tweejarige cursus omvatten met HAVO als vooropleiding. Het rapport - ook afzonderlijk verkrijgbaar - is gepubliceerd in Maatschappij-belangen, september 1963, 512 - 528. Daar kan men lezen:

„De commissie acht het niet gewenst geschiedenis als afzonderlijk leer- vak op de rooster te plaatsen. Dit wil niet zeggen dat de commissie aan de historische aspecten van onze maatschappij geen betekenis zou toekennen. De historische aspecten kunnen echter, in een zinvol verband, behandeld worden bij andere onderdelen van de leerstof, zoals de literatuur en de economie”.

G.

* * *

In de N.R.C. 26-10-'63 lazen wij:

GESCHIEDENISBOEKEN VOOR DE JEUGD

In de serie waarin reeds De Egyptenaren en De Romeinen verschenen, van C.A. Burland, in de bewerking van A.Oosterhuis, kwamen thans uit De Grieken en De Noormannen. Deze boeken moeten kinderen van 10 jaar wel een uitstekende indruk geven van hoe de Grieken dachten, eruit zagen, zich gedroegen, werkten, woonden en aten, kunst bedreven en oorlogvoerden, want beide zijn van alle tijden. Hier is niet een bepaalde intrige hoofdzaak; het zijn meer leerleesboeken die eenvoudig en in korte stukjes „vertellen”. Over kleding en sieraden, over Socrates en feestjes, en over het begin van de Westerse vrijheid, dat bij de Grieken ligt, „want men moet er niet aan denken wat er met Europa gebeurd zou zijn als de Perzen de slag bij Salamis hadden gewonnen”. Wat de Noormannen aangaat is het wel goed te merken dat zij ook nog wel iets anders konden dan vechten. En dat de Europese cultuur tenslotte ook niet denkbaar is zonder hun invloed, opvattingen en overtuigingen. De tekeningen van resp. Yvonne Poulto en R.G. Botting illustreren duidelijk de tekst.

* * *

CONCILIE EN GESCHIEDENISBOEKEN

Gabriël Smit die als speciale verslaggever van De Volkskrant te Rome verbleef en bijna dagelijks zijn indrukken over het concilie weergaf, schreef op 28 november jl. naar aanleiding van de debatten over de oecumene:

„Bisschop Neczey (Tsjechoslowakije) constateerde met bijzondere ingenomenheid, dat onder de jonge reformatorische voorgangers in zijn land veel geestdrift voor oecumenische arbeid bestaat. Onder de oudere predikanten heerst echter nog veel argwaan en verbittering - zei hij - kennelijk door vroegere situaties veroorzaakt. Hij vond daarom dat katholieken en protestanten dienden samen te werken om uit de geschiedenisboeken voor de scholen alles te verwijderen wat uit bitterheid en haat geschreven werd en daardoor de zozeer gewenste verzoening kon verhinderen”.

G.

* * *

LEERLINGEN OVER ONS VAK

In september jl. zond de AVRO een televisie-programma uit gewijd aan de film „Wederzijds”. Er werden fragmenten vertoond; er werden enkele mensen geïnterviewd, die de film hadden gezien. Daarbij kon heel Nederland de hieronder afgedrukte woorden beluisteren.

De AVRO copieerde desgevraagd de tekst op een geluidsband, waarvoor dank. R is de televisie-reporter. M is in de eerste passage Maria, leerlinge van een lyceum. Zij heeft vier lessen Geschiedenis in de week. Zou zij in 6 Gymnasium A zitten? In de tweede passage staat M voor Marianne. Er wordt niet gezegd in welke klas zij zit, maar zij is zeker tot de hogere regionen van het VHMO doorgedrongen.

1

- R - „Hebben jullie het tijdperk, dat in de film naar voren gebracht wordt, hebben jullie dat behandeld?”
- M - „Nee, nog niet”.
- R - „Dus heb je dat nog nooit gehad?”
- M - „Nee”.
- R - „Op de lagere school ook niet?”
- M - „Nee, ik geloof 't niet”.
- R - „Weet je iets van deze geschiedenis?”
- M - „Nou, van de Tweede Wereldoorlog weet ik dus vrij veel, maar van de Eerste eigenlijk haast niets”.
- R - „Hoe weet je dat?”
- M - „Nou, door boeken en door mijn ouders, die er veel over vertellen”.

- R - „Marianne, hou jij van Geschiedenis op school? ”
 M - „Nee, houden van niet, maar ik vind 't ook geen naar vak”.
 R - „Geen naar vak, maar speciale aandacht besteed je er niet aan? ”
 M - „Nee”.
 R - „Wat voor indruk heeft deze film op je gemaakt? ”
 M - „Ik was wel onder de indruk, en ik had wel het gevoel, dat ik er een heleboel geleerd had d'rbijs. Want ik weet niet veel over deze tijd”.
 R - „Hoe komt dat? Heb je daar geen les in gehad? ”
 M - „Nee, we behandelen alleen het alleroudste en het laatste jaar wat meer van het nieuwe, maar niet genoeg”.
 R - „Is dat alleen op jullie school zo, of....? ”
 M - „Dat is overal zo...”
 R - „Is dat overal zo? ”
 M - „De leraren vechten er hard voor om de moderne geschiedenis erin te krijgen, maar het lukt niet”.

G.

* * *

LUSTRUM JEUGDBOND VOOR GESCHIEDENIS

De opening van het lustrumcongres van de N.J.B.G. op 2 januari werd door een zeer bevredigend aantal collega's bijgewoond. Gezien het congres-thema - geschiedenisonderwijs! - was dat ook geen wonder. Het is niet mogelijk hier aan de gebruikelijke speeches geheel voorbij te gaan. Vermeldenswaard is allereerst het welkomstwoord van de directeur van het Haagse Gemeentemuseum, tevens een pleidooi voor een gezondere symbiose van schoolgeschiedenis en museumwezen. Voorts het verslag van collega Roorda over de activiteiten van de lustrumadviescommissie, waarin de V.G.N. door haar eerste secretaris vertegenwoordigd was. Helaas moest hij meedelen dat de lustrumuitgave „Kleio de pols gevoeld” - over de toestand van ons geschiedenisonderwijs - nog niet op de openingsdagven het congres kon verschijnen. Staatssecretaris Van de Laar opende daarna de tentoonstelling Geschiedenisonderwijs in verleden, heden en toekomst. Het verleden was onder meer te zien in een aantal oude schoolboekjes, soms aardig van opzet, maar ook al te vaak chauvinistisch en partijdig, en bovendien een weerspiegeling van nog maar amper begonnen wetenschappelijk onderzoek. Naast een uitgebreide collectie moderne schoolboeken en leermiddelen, vielen verder op de over de gehele tentoonstelling verspreide resultaten van zelfwerkzaamheid van leerlingen (werkschriften, maquettes en diorama's), waaronder het werk van het historisch practicum van het Comeniuslyceum een zeer goede indruk maakte. Goed opgezet was ook de historische leerlingenbibliotheek, ingericht door de Haagse Openbare Bibliotheek. Rijksarchief en Penningenkabinet

toonden in enkele vitrines iets van hun schatten, geschikt om te gebruiken als materiaal voor de les.

Dat de tentoonstelling wel degelijk de toekomst van ons vak op het oog had, bleek wel allereerst uit de daglichtprojectie, met een gesproken les over Karel V, bij een aantal uitstekende kleurendia's. Verder werd een gloed-nieuwe grammofoonplaat ten gehore gebracht over Nederland tijdens de tweede wereldoorlog. Het diascherf, de filmstrokenreeks waaruit de dia-reeks is samengesteld, en de grammofoonplaat zijn uitgebracht door Luctor N.V. te Baarn.

Na de thee werd het reeds in het welkomstwoord aangestipte thema „Het museum en het geschiedenisonderwijs” uitgewerkt door Pierre Janssen. Zijn in zeer letterlijke zin boeiende voordracht culmineerde in de volgende gedachten:

Een leraar die steeds „alleen maar” het feitelijk gebeuren wil verklaren - de man die zich beperkt tot het in elkaar zetten van een meccano-doos, zo zei de spreker - zal met het museum helemaal niets kunnen beginnen. Bovendien kunnen zij die van goeden wille zijn „de” geschiedenis, óók in het museum, niet zichtbaar maken. De tartende onzichtbaarheid blijft. Slechts de leraar die genoeg dubbelzinnigheid heeft om én leraar én historicus te zijn, zal misschien in en door zijn werk zó veel geestelijke ruimte laten, dat zijn leerlingen.... „van zelf” naar het museum gaan. En zo één zal er ook wel eens met ze heen gaan. Niet omdat het van wié dan ook moet, maar omdat hij er door zijn werk terecht komt.

In de avondzitting van deze eerste congresdag sprak Rudolf de Jong over de Spaanse burgeroorlog, waarover hij een zeer leesbaar pocketboek geschreven heeft. Enkele grammofoonplaten en de film Guernica van Alain Resnais illustreerden het geheel.

R.

* * *

TOEKOMSTMOGELIJKHEDEN VOOR GESCHIEDENISLERAREN

Blijkens het Voorlopig Verslag hebben leden van de Tweede Kamer aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen gevraagd (131):

„Is er reden te verwachten, dat er spoedig een overcompleet zal zijn aan leraren in geschiedenis?”

Hierop heeft de Minister in de Memorie van Antwoord het volgende verklaard (131):

„Uit de door het Centraal Bureau voor de Statistiek beschikbaar gestelde voorlopige resultaten van de statistische enquête per 15 september 1963 is gebleken, dat het percentage onbevoegd gegeven lessen voor het vak geschiedenis vergeleken met dat op 15 september 1962 gelijk is gebleven.

nl. 15 pct.

Er zijn geen duidelijk sprekende aanwijzingen, dat op dit percentage dermate snel zal worden ingelopen, dat er spoedig van een evenwicht tussen vraag en aanbod, laat staan van een overcompleet aan leraren in geschiedenis, sprake zal zijn.

Gelet op de thans geconstateerde stijging van het aantal eerste-klassers bij het v.h.m.o., waarvan niet vaststaat of zij incidenteel is, dan wel of zij zich zal voortzetten, en gelet voorts op de onzekerheid, die er bestaat ten aanzien van de ontwikkeling in de komende jaren van het v.w.o. en het h.a.v.o. en de daaruit voortvloeiende behoefte aan leraren, zou het niet verantwoord zijn thans een oordeel uit te spreken over de te verwachten behoefte aan geschiedenisleraren. Er moet in dit verband ook rekening worden gehouden met de vervanging van bevoegde leraren die in de eerstkomende jaren het onderwijs zullen verlaten, en van onbevoegde leraren wier studie zelfs na een groot aantal jaren nog niet tot het beoogde resultaat heeft geleid. Tenslotte zij nog gewezen op de omstandigheid, dat thans een niet gering aantal bevoegd gegeven lesuren wordt gegeven in overuren, en extra-uren en in de marge van de volledige betrekking.

Wel zal het zaak zijn de ontwikkeling op de voet te volgen om, zodra er tekenen zijn die wijzen op een op handen zijnde oververzadiging, deze te signaleren".

G.

* * *

Persconferentie

KLANKHISTORIE

Persconferentie van het Nationaal Klank-Historisch Instituut op 25 oktober 1963. Uitgenodigd zijn: de hoofdredacteuren van de Nederlandse en buitenlandse pers, vertegenwoordigers van alle ambassades, prominenten uit de reclame-wereld en één geschiedenisleraar.

Het instituut stelt zich voor als „in Europa uniek, non-commercieel, semi-wetenschappelijk, nauw samenwerkend met radio- en t.v. stations zowel in als buiten Europa, bezitter van een enorme collectie geluidsmateriaal van zeer grote historische waarde...”

De bovengenoemde geschiedenisleraar - schrijver van dit stukje - reisde met enige nieuwsgierigheid naar deze persconferentie. Hij had namelijk al een half jaartje contact met het N.K.H.I. gehad. Contact? Nou ja, hij schreef voortdurend brieven aan het N.K.H.I., waarin hij verzocht om één klein stukje geluidsmateriaal uit de enorme collectie. Dat bleek echter teveel gevergd. Meestal kreeg hij zelfs geen antwoord. Wel werd hem af en toe de veelbelovende catalogus van het N.K.H.I. toegestuurd, die hij reeds

bezat.

De persconferentie verliep voor de heer William K.H.M. Kusters van het N.K.H.I. niet prettig. De sfeer werd al gauw scherp-critisch. Enige boze journalisten liepen weg onder het roepen van „U moet eerst de techniek van een persconferentie beheersen en dan pas de mensen uit hun werk halen”.

Tegen de achtergeblevenen verklaarde de heer Kusters tenslotte: „Misschien zijn wij niet zo uniek en wellicht is onze samenwerking met sommige radio- en t.v. stations niet zo goed. Maar U moet het zo zien: Eigenlijk zijn de werkers van het N.K.H.I. alleen idealistische geluidsjagers, die ons materiaal ter beschikking van het onderwijs willen stellen. Wij beschouwen ons als een verlengstuk van de geschiedenisleraar. Wij vullen daarmee een vacuum, want de lessen zijn wel eens saai. Maar wanneer de leerlingen Hitler horen spreken, staan zij naast de banken!”

Direkt na afloop van de persconferentie schreef de geschiedenisleraar een onaardig stukje over het N.K.H.I. Hij liet dit echter nog even liggen, omdat Kleio het toch pas in 1964 kon plaatsen en omdat hij - historicus en docent zijnde - een mogelijk verdienstelijk instituut niet overijld wilde veroordelen. Daarom moedigde hij het „verlengstuk van de geschiedenisleraar” nog een paar maal aan iets van zijn prestaties te tonen.

Tenslotte lukte dit! Uitgave no. 631001 „De tweede wereldoorlog” (waarschijnlijk voorlopig de enige verkrijgbare uitgave van het N.K.H.I.?) kwam in mijn bezit. Deze band, met een speelduur van ongeveer anderhalf uur, bevat vooral Duitse geluiden; maar ook Churchill, Stalin, Roosevelt enz. komen aan bod.

Onmiddellijk werden enige groepen leerlingen gebruikt als proefkonijnen om de waarde van de geluidsband te onderzoeken. Hoewel zij niet naast de bank gingen staan bij het horen van Hitlers stem, kan mijn oordeel toch zijn: No. 631001 is een indrukwekkend en waardevol hulpmiddel in de geschiedenisles. De tweede wereldoorlog vertellen en uitleggen is inderdaad toch iets anders dan hem - hoe fragmentarisch ook - horen.

Natuurlijk zal de docent deze geluidsdocumentatie niet zonder meer voor zijn leerlingen afdraaien. Hij moet m.i. van te voren, tijdens en na afloop van het klankbeeld uitleg geven en begripsvragen stellen. Misschien dat sommige collega's bovendien bepaalde gedeelten zullen bekorten. Zo zal bijvoorbeeld de een wel, de andere niet gesteld zijn op het (ingelaste) geluid van de tijdbom, die onder Hitlers stoel tikte.

Iedere geschiedenisleraar kan echter, op zijn eigen manier, een of meer boeiende lessen opbouwen met behulp van deze geluidsband. Vooral het - door de heer Kusters - goed verzorgde tekstboekje, dat in veelvoud besteld kan worden, is een waardevolle steun bij dit hulpmiddel. Hitler en zijn trawanten doen namelijk volstrekt geen moeite zo duidelijk te spreken, dat elke Nederlandse scholier hen met gemak volgen kan.

Juist het waardevolle van dit geluidsdocument doet mij twee verzuchtingen slaken:

1. Hoe jammer, dat het N.K.H.I. zoveel tijdrovende moeilijkheden heeft te

overwinnen bij het in omloop brengen van zijn klankbeelden.

2. Hoe jammer, dat de geluidsbanden van het N.K.H.I. niet gekocht, doch alleen geleend kunnen worden (à f 17.-). Dat zal vele van ons ervan weerhouden dit materiaal te gebruiken.

Misschien dat het bestuur van de V.G.N. enige hulp kan bieden bij het oplossen van deze twee problemen.

NASCHRIFT

Aangezien het mogelijk is, dat enige collega's op zoek zijn naar andere klank-historische instellingen, gebruik ik deze gelegenheid om de volgende adressen te vermelden:

1. De heer K. W. Coppoolse, Rondelaan 17, Bergen N.H., verkoopt een geluidsband (f 42,50) met twee instructieve hoorspelen: „Lodewijk Napoleon” en de „Armada”. Als hij een bepaald aantal van deze klankbeelden verkocht heeft, kan hij aan een tweede serie beginnen (de teksten zijn reeds voltooid). Men kan het departement van O.K.W. vragen deze waardevolle geluidsband voor schoolgebruik te financieren.

2. F. Schöningh, Salzstrasse 61, Postschlieszfach 1304, 44 Münster (Westfalen) verkoopt grammofoonplaten over de Hitlertijd. Een catalogus kan aangevraagd worden.

Mocht een van onze collega's nog andere klankhistorische instellingen op het spoor zijn gekomen, dan zou het m.i. nuttig zijn, wanneer dit in Kleio bekend werd gemaakt.

W.A. Spruyt

* * *

Mededelingen

NAVO - MAANDBLAD

De administratie van het NAVO - Maandblad stelt onze lezers in de gelegenheid zich kosteloos te abonneren op deze Nederlandse uitgave van het NAVO-secretariaat.

Zij die hiervan gebruik willen maken dienen per briefkaart hun naam en adres op te geven aan de Atlantische Commissie, Nassau Zuilensteinstraat 9, Den Haag.

* * *

VAN DE COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

Zoals U reeds in het decembern timer van „Kleio” hebt kunnen lezen, wordt de landelijke collegeconferentie gehouden op vrijdag 8 en zaterdag 9 mei a.s., weer op de Pietersberg te Oosterbeek.

Omdat er nu zoveel kringen bestaan, waar de collega's de collegedagen kunnen bijwonen (doet U dit al?), willen we de conferentie wat anders gaan opzetten en hier onderwerpen behandelen, die van verschillende kanten belicht moeten worden en die ook te veelomvattend voor één collegedag zijn. Ook willen we de vergadertechniek wat moderniseren en U niet laten luisteren naar lange referaten van één spreker, maar gedeeltelijk de forum- of colloquiummethode toepassen en de methode van voorbereide commentaren. Het programma luidt als volgt:

16.30 uur Aankomst en inschrijving.

17.30 uur Warme maaltijd.

19.00 uur Avondvergadering over het Fascisme.

Voorzitter: Prof. Dr. C.D.J. Brandt (Utrecht).

Kort referaat van Prof. Dr. I. Schöffer (Leiden), waarin een algemene karakterisering en plaatsbepaling van het fascisme wordt gegeven.

Daarna aan de hand van voorbereide stellingen een korte colloquium (forum) discussie over verschijningsvormen van het fascisme in verschillende landen. Deelnemers nog niet alle bekend. Vervolgens bespreking in discussiegroepen, en tenslotte plenaire zitting, waarin de binnengekomen vragen worden behandeld.

zaterdagmorgen

8.00 uur Ontbijt.

9.00 uur Morgenvergadering over het probleem van de Tolerantie in de zestiende eeuw.

Voorzitter: nog onbekend.

Kort referaat van Drs. Wansink (Utrecht) over dit onderwerp, gevolgd door voorbereide commentaren van rooms-katholieke, protestants-christelijke en humanistische zijde.

Commentatoren nog niet alle bekend.

Ook hierna bespreking in discussiegroepen en daarna plenaire zitting.

Sluiting van de conferentie.

12.30 uur Lunch.

De vergadering van afgevaardigden der kringbesturen wordt gehouden op zaterdag 9 mei 's middags om 13.30 uur tot ongeveer 17.00 uur, op de Pietersberg te Oosterbeek in aansluiting op de collegeconferentie. De agenda zal aan de kringbesturen tijdig worden toegezonden.

Aanmelding

Hoewel de deelnemers aan de Postacademiale Vorming nog een persoonlijke uitnodiging ontvangen, kunt U zich nu reeds opgeven voor de conferentie (per giro, zie beneden). Omdat we voor bovengenoemde onderwerpen veel belangstelling verwachten, is dit ook wel gewenst.

In verband met de gestegen prijzen hebben we de deelnemersprijs moeten stellen op f 11.-. Reiskosten boven f 2,50 (2e klasse) worden vergoed.

Hoewel dit momenteel op de Pietersberg nog niet mogelijk is, zijn wij in staat in de directe omgeving een beperkt aantal deelnemers een éénpersoonskamer te bezorgen. Daarvoor moet U wel ter plaatse nog f 5.- à f 7.- bijbetalen. Aanvragen hiervoor zullen in volgorde van binnenkomst worden behandeld.

U wordt als deelnemer aan de conferentie beschouwd, als U een bedrag van f 11.- gestort hebt op giro 527314 ten name van de Penningmeesteresse van de Commissie Postacademiale Vorming der V.G.N. te Den Haag, met vermelding van het woord: collegeconferentie en eventueel: éénpersoonskamer.

* * *

INTERESSANTE 17-DAAGSE VLEGREIS NAAR EGYPT

In overleg met de Heer F.H. Nitzsche, rector van „Het Rotterdamsch Lyceum” te Rotterdam, wordt door Ruys & Co., Reisagenten, Veerhaven 4 te Rotterdam een Paasvakantie-vliegreis naar Egypte georganiseerd.

Het doel van deze reis is een kennismaking met dit interessante land en een bezichtiging van de kunstschaten en cultuurmonumenten van het Oude Egypte. Het programma omvat bezoeken aan Cairo - El Mynia - Luxor - Alexandrië en Assoean, teneinde de overblijfselen in ogenschouw te nemen, die bedreigd worden door het stuwmeer van Assoean.

Deze excursie naar Egypte wordt min of meer beschouwd als studiereis, waarbij uiteraard het nuttige met het aangename zal worden verenigd. De uitnodiging tot inschrijving wordt uitsluitend gericht tot hen, die werkzaam zijn bij het v.h.m.o. en wel in de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, kunstgeschiedenis en oude talen. Hiermede kan worden bereikt, dat een gezelschap met gelijkgerichte belangstelling bijeen wordt gebracht.

Een uitgebreid voorlopig programma met aanmeldingsformulier zal U gaarne op verzoek door Ruys & Co. worden toegezonden.

* * *

De verschrikkelijke oorlogsjaren behoren alweer een kleine twintig jaar tot de verleden tijd. Dit betekent dat de jeugd, die op het ogenblik de middelbare scholen bevolkt, die oorlog slechts kent via de verhalen van hun ouders, door

de geschiedenislessen op scholen, door boeken en films. Ondanks deze mogelijkheden zich te oriënteren blijkt het toch dat vele jonge mensen zich geen voorstelling kunnen maken van de gebeurtenissen, die twintig jaar geleden in Europa hebben plaats gevonden.

Dit is vooral gebleken uit de vele vragen, die de bezoekers van het Anne Frankhuis te Amsterdam tijdens de rondleiding door het Achterhuis, stelden. In het Anne Frankhuis is nu een Internationaal Jongerencontact gevestigd, waar jonge mensen worden georiënteerd over de goede en kwade krachten in de wereld, opdat ze straks beter op hun taak in de maatschappij zijn voorbereid.

Teneinde deze jongeren beter inzicht te verschaffen in de gang van zaken tijdens de tweede wereldoorlog, hetgeen van belang is voor begrip van tegenwoordige problemen, organiseert de Anne Frank Stichting in samenwerking met het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam bijeenkomsten voor middelbare scholieren. Deze bijeenkomsten vinden plaats in het Anne Frankhuis.

De jongelui worden in groepen ontvangen, rondgeleid door het Achterhuis en luisteren daarna naar een lezing, geïllustreerd met een aantal dia's, over Nederland tijdens de Duitse bezetting. Deze voordracht wordt gehouden door een van de wetenschappelijke medewerkers van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.

De Anne Frank Stichting hoopt vele schoolklassen, verenigingen e.d. op deze middagen te mogen begroeten. De data worden vastgesteld in overleg met de belangstellenden.

Voor inlichtingen wende men zich tot de afdeling „Internationaal Jongerencontact” van de Anne Frank Stichting, Prinsegracht 263, Amsterdam.

* * *

Boekbespreking

Dr. M.B. van der Hoeven en Dr. R. Reinsma, Werkschrift bij Fundamenten en Mijlpalen, deel I (vijfde druk) en Deel III (tweede druk).

Is het nog nodig om te wijzen op de semi-concentrische methode van de collega's Van der Hoeven en Reinsma? Dat er van het eerste deel van het werkboekje binnen vier jaar reeds vijf drukken zijn verschenen spreekt duidelijke taal. Ook de leraar die de voorkeur geeft aan een cursorische behandeling van de stof zal zijn bewondering niet kunnen onthouden aan de pittige werkboekjes die de leerlingen van de onderbouw goed historisch inzicht zullen bijbrengen.

S.B.J. Zilverberg

* * *

A. Adang en Dr. F. E. M. Vercauteren, Werkschrift bij mensen en machten I, J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1963, f 1,50

In het voorwoord geven de schrijvers de doelstelling van het werkschrift aan: In de vragen, die corresponderen met de nummers van de lessen, de leerlingen te brengen tot studeren; in de opdrachten tot zelfwerkzaamheid en tot enig inzicht in de eenvoudige historische problemen, resulterende in belangstelling voor geschiedenis.

In zijn algemeenheid behoeft dit laatste niet betwijfeld te worden. De vragen zijn zo gesteld, dat zij de stof, aangeboden in het leerboek, grondig uitbenen. Bij goed gebruik ervan zal dan ook geen enkele leerling een excuus hebben voor het niet kennen van zijn les. Hiermee is dan meteen de kennis gegeven, die in de opdrachten verwerkt moet worden.

De meeste van deze opdrachten zijn goed, enkele zelfs zeer goed.

Hiertegenover staan natuurlijk onvolkomenheden en wensen, bijv.: In de opdrachten bij les 19 wordt een vergelijking gevraagd tussen de bepalingen van het edict van Nantes en van de godsdienstvrede van Augsburg. Als men toch op inzicht wil werken, waarom deze opdracht dan niet uitgebreid met: Wat vind je het voornaamste verschil? Zou je hiervoor een verklaring kunnen geven?

Een toevoeging als deze laatste zou ik, om dezelfde reden, wel achter meerdere opdrachten geplaatst willen zien.

Divina Commedia wordt vanzelfsprekend vertaald door: Goddelijke Komедie. Jammer dat hier Dante's inhoud van het woord Komедie niet gegeven wordt, zelfs niet gesuggereerd. Zo worden zowel Dante als de leerlingen tekort gedaan.

Een ernstig bezwaar heb ik tegen de regelmatig voorkomende opdracht die een rijtje jaartallen uit een les vraagt zonder meer. Waarom niet een, zij het eenvoudige, structurering van deze jaartallen gevraagd, waardoor deze zin krijgen. De enkele keer dat er een structuur gegeven wordt kan dit bezwaar niet opheffen, markeert het zelfs.

Ondanks deze tekortkomingen: Sterk aanbevolen.

H.

* * *

A. Adang en Dr. F. E. M. Vercauteren, Mensen en machten II, J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1963, f 5,75

De opzet van dit deeltje is dezelfde als van deeltje I. Het hoge peil ervan is echter niet gehandhaafd. Is de moeilijke periode, 1648-1870, waaruit de materie geput is, hier debet aan?

Wil men een moderne methode schrijven, dan vraagt dit niet alleen een eigentijdse didaktiek, maar ook een eigentijdse stofkeuze en stofbehandeling.

De stofkeuze wekt in de inhoudsopgave wel verwachtingen in deze richting, maar in de stofbehandeling wordt hier maar matig of niet aan voldaan.

Als men afstand doet van een gebruikelijke periodisering, dan dient dit didaktisch verantwoord te zijn. Is het didaktisch juist om in het geheel geen periodisering te geven?

Ook in dit deeltje is elk lesje, bestaande uit leerstof, leesstukjes, illustraties en eventuele kaartjes, een afgerond geheel. Dit zou te prijzen zijn, als de tijd-vormende factoren niet teveel schuil gingen achter de feitelijkheden en als de historische structuur van de behandelde tijd door deze afronding minstens kenbaar was gebleven. Een geschiedenisleergang is toch geen legpuzzel?

Laat ik mijn bezwaren staven.

In de behandeling van de Republiek der Verenigde Nederlanden mis ik een duidelijk beeld van de decentraliserende en centraliserende krachten. Maakt men hier geen goed gebruik van, dan gaat het wezen van de Republiek aan onze leerlingen voorbij. Komt het misschien hierdoor, dat men over de werkelijke betekenis van de patriotten geen woord verneemt, en dat de Franse tijd in ons land een Franse tijd is zonder meer? De afronding is zo grondig, dat men het vervolg op deze tijd kan vinden achter de Amerikaanse burgeroorlog. Enige continuïteit lijkt me toch wel wenselijk als men een historische ontwikkeling bedoelt te geven, en volgens het voorwoord is daar inderdaad naar gestreefd.

Hoe wil men de geschiedenis van West-Europa in de honderd jaar na 1648 structuur geven zonder uit te gaan van de verhoudingen tussen Frankrijk, de Republiek en Engeland? Is het zo vreemd, dat wij, vanuit onze tijd van internationalisatie, de nationale verledens zeker in een algemene geschiedenis, beschouwd wensen te zien in het verband van de internationale betrekkingen?

Zeer belangrijk is de sociaal-economische ontwikkeling en de hieruit voortkomende politieke emancipatie van de burgerij. Van een werkelijke weergave van de ontwikkeling hiervan is geen sprake. Zo staat bijvoorbeeld de Franse revolutie van 1789 volkomen los. Zij wordt wel in een overvloed aan feiten besproken maar niet in haar wezen, en dus niet als caesuur genomen in de vormgeving van West-Europa. Het tijdvak van Napoleon heeft met deze revolutie alleen een chronologische binding. Verder staat het ook volkomen op zichzelf.

Men moet wel besluiten, dat de schrijvers dit zo bedoeld hebben, want het Congres van Wenen komt alleen als mededeling voor. Hiermee hebben zij zich een unieke kans laten ontsnappen, om vanuit het streven naar nationale veiligheid, via de collectieve, te komen tot ons huidige streven naar mondiale veiligheid, en zo de hele internationale ontwikkeling na 1815 voor onze leerlingen open te leggen, met de caesuren voor het grijpen.

Nogmaals, de materie van deze periode is niet eenvoudig. Een inzichtelijke behandeling ervan vraagt besnoeiing en visie. Aan beide heeft het geschort.

H.

* * *

Jacques Damase, Braque, A.W. Bruna & Zoon, Utrecht, 1963.

Zwarte Beertjes no. 563, 90 blz., f 1,75

Jacques Damase, Chagall, A.W. Bruna & Zoon, Utrecht, 1963.

Zwarte Beertjes no. 566, 90 blz., f 1,75

In de Kunstpockets-reeks van de Zwarte Beertjes verschenen twee deeltjes over moderne schilders. In no. 563 wordt de onlangs overleden Franse schilder Georges Braque, geb. 1882 te Argenteuil behandeld; in no. 566 de in Rusland (te Vitebsk) geboren Marc Chagall (1887). De 54 uitstekende reproducties, waarvan vele in kleuren vormen het hoofdbestanddeel van deze uitgaven. De Franse auteur Damase geeft daarbij een deskundige inleiding over het leven en werk van de kunstenaar.

Keurig verzorgde boekjes voor weinig geld.

B. J. M.

* * *

Truus Wijsmuller-Meijer, Geen tijd voor tranen (te boek gesteld door L.C. Vrooland), Querido, Amsterdam, 1963.

Salamander serie no. 147, 189 blz., f 1,75

Mevrouw Wijsmuller vertelt herinneringen aan de jaren 1933-1940, waarin zij zich belastte (en vaak belast werd) met het verzorgen van tientallen transporten - wat een woord eigenlijk in dit verband! - van Joodse kinderen uit Duitsland of door de Nazis bezette gebieden naar Nederland, Engeland en Amerika.

De journalist L.C. Vrooland (of is het J.C. - zie achterzijde van het boek) heeft het schrijven van het boek op zich genomen en over dit schrijven kan het oordeel, helaas, niet gunstig zijn.

Het draagt de sporen van haast en de stijl is van een soort, die de Engelsen wel met „journallese” plegen aan te duiden: erg vlot, oppervlakkig en met veel onnodige omhaal van woorden. Vooral in de eerste vijftig bladzijden komen monotone en irriterende herhalingen voor, die als stijlfiguur hun nut kunnen hebben, mits niet in te grote doses toegediend, zoals hier geschied is (zie bijv. blz. 38-39, 39-40, 40-41, 44-45, 46).

Jammer, want het eigenlijke onderwerp komt na de veelbelovende eerste bladzijden niet genoeg uit de verf. Het is een tamelijk verward relaas. Wellicht ligt een oorzaak hiervan in de bronnen van het boek: gesprekken, waarin talrijke herinneringen naar boven kwamen, fel elkaar verdringend en met bewogenheid opnieuw beleefd. Wij kunnen voor al wat Mevrouw Wijsmuller voor de kinderen van de vervolgd en gedaan heeft slechts bewondering hebben en daarnaast eerbied voor haar moed en zelfopoffering. Haar naam zal in Israël in de herinnering voortleven.

H. P. Waalwijk

Dr. B. A. Vermaseren, Atlas Algemene en Vaderlandse Geschiedenis
17e druk, P. Noordhoff N.V., Groningen, 1963.

Ditmaal verschijnt de atlas van De Bont en Vermaseren zonder de naam van De Bont.

De voornaamste verandering in deze 17e druk is, dat de Nederlandse geschiedenis Groot-Nederlands wordt opgevat (er is dan ook een „ten geleide” van Geyl). Men treft hier zeer mooie kaarten aan o.a. van de Nederlanden vanaf de Praehistorie tot in de M.E. en van het ontstaan en uiteenvallen van de eenheid in de Nederlanden.

Ook aan de zucht (of de mode) om veel aandacht te besteden aan „eigentijdse” geschiedenis is toegegeven: er zijn kaarten van Berlijn en Jerusalem, van de Europese gemeenschappen, de Arabische wereld, het nabije en verre Oosten alsmede van de ontwikkeling van Afrika.

Gelukkig heeft de auteur deze niet opgenomen ten koste van kaarten uit vroegere perioden. Er zijn zelfs plattegronden van Athene en het oud-Christelijke Rome bijgekomen evenals een kaart van de handelswegen in de M.E. en van de tochten van de Noormannen.

Van vele kaarten zijn de kleuren helderder gemaakt.

De prijs van de atlas is met f 2.- gestegen, zodat die van een gebonden exemplaar (f 11,75) nu gelijk is aan die van de Hettema-atlas en deze laatste heeft nog altijd een kloeker formaat.

Vergelijkt men de atlas van Vermaseren echter met Meulenhoff's Historische Atlas en met Elseviers Historische Schoolatlas, dan wint Vermaseren het in kwaliteit.

G. W. van Voorst van Beest

* * *

J. Meulénbelt, De Duitse Tijd, A.W. Bruna & Zn., Utrecht, f 2,95

De schrijver laat zien, hoe de psychologische gesteldheid van ons volk zich ontwikkelt tijdens de bezetting. Het feitenmateriaal is daarbij zo beknopt mogelijk gehouden.

De lezer krijgt een goede indruk van de labiele en vaak naïeve houding van ons volk in de eerste tijd na de mei-dagen, van de illusies, die de Duitsers omtrent ons koesterden, van de motieven om in het verzet te gaan.

De objectiviteit, waarmee de schrijver deze onderwerpen behandelt, maakt de grote waarde van het boek uit.

Eén nadeel: Is de eerste helft van het boek zeer geschikt voor lezers, die de oorlog niet meer hebben meegemaakt, aan het eind wordt nogal eens aan het herinneringsvermogen geappelleerd, waardoor de na-oorlogse generatie zich wat buitengesloten zal voelen. Desalniettemin een boek, dat ook voor jongeren zeer de moeite van het lezen waard is.

W. A. M.

Dr. N. A. Bootsma, De hertog van Brunswijk 1750-1759
van Gorcum's Hist. Bibl. 69, Assen, 1962.

De bestaande literatuur over het leven en werken van de bekende voogd en mentor van de laatste stadhouder is tamelijk gelijklopend in haar afwijzend oordeel. Alleen Groen en Nijhoff waagden zich aan een verdediging, waarbij de laatste kritiek kreeg van Fruin en de Beaufort.

De schrijver van de hier te bespreken biografie heeft nog eens de stukken geraadpleegd in het Niedersächsisches Staatsarchiv en vond daar, juist voor de periode 1750-1759 de documentatie niet alleen zeer ruim voorhanden, maar bovendien grotendeels goed geordend. Toch kan men dit boek geen eigenlijke biografische studie noemen. Bootsma wilde principieel een stuk vaderlandse geschiedenis geven. Hem occupeerde vooral de vraag hoe het mogelijk was, dat een vreemdeling als Brunswijk zo'n hoge positie kon gaan innemen. Hoe hij die functie tenslotte vervulde en hoe hij haar verloor interesseerde hem in het geheel niet, althans niet voor deze studie. In de periode 1750-1759 werden de grondslagen gelegd voor de uiteindelijke machtspositie en de verwerving daarvan, tegen de achtergrond van de inwendige verhoudingen in de Republiek is het eigenlijke onderwerp van dit interessante en conscientieuze boek.

Er rijst voor ons wel een ander beeld op dan het bekende. Op grond van een nauwkeurige bestudering der archivalia wordt Brunswijk getekend als een man, diep doordrongen van zijn waardigheid en alleenbelangstelling hebbende voor de militaire en politieke zaken. Het gezelschapsleven, in de 18e eeuw in Den Haag sterk ontwikkeld, zocht hij niet en hij schrijft er zelden en dan nog slechts terloops over. Ook zijn godsdienstig leven onttrekt zich aan verdere waarneming; meer bij toeval weet men dat hij vrijmetselaar was. Tot 1755 prevaleerden de militaire zaken, nasleep van de ongelukkige Oostenrijkse successie-oorlog; daarna had de politiek de grootste aandacht van de hertog. Dit laatste was niet geheel zonder invloed van buiten af. Het knelpunt van die politiek was het geheel der internationale verhoudingen. De regenten hadden overwegend bezwaar tegen een pro-Engelse politiek al voelden zij de bezwaren van een samengaan met Pruisen ook wel aan. Pruisen beschouwde de Republiek niet meer als een werkelijk zelfstandige staat en Den Haag zag in Pruisen geen volwaardige staat, bovendien geregeerd door een hoogst onbetrouwbaar sujet, Frederik II.

Het centrale punt was de vraag of de Republiek zou toetreden tot de in 1746 gesloten defensieve alliantie tussen Rusland en Oostenrijk. Maria Theresia spoorde de hertog herhaaldelijk aan toetreding te bewerken tot het Petersburger verdrag. Het valt op dat Brunswijk steeds vage beloften deed maar deze niet kon honoreren, omdat hij de interne verhoudingen in de Republiek totaal verkeerd beoordeelde.

Ik heb één episode wat nader belicht om de lezers zelf nieuwsgierig te maken naar deze, naar mijn mening, zeer goede historische behandeling van een belangwekkende overgangsperiode in onze geschiedenis. Al kan men met Bootsma verschillen van mening over de rol van de Prinses t.o.v. de

augmentatie - een veel omstreden punt - en de rol van de Franse gezant d'Affry (ik meen dat er nog andere archiefstukken zijn dan de door schrijver geciteerde), dit doet niets af aan mijn waardering voor deze vlot geschreven en betrouwbare, wel gedocumenteerde studie, die mede door haar verzorgde uitgave een aanwinst is voor de historische literatuur over de 18e eeuw.

M.B.v.d.H.

* * *

Dr. P. Geyl, Oranje en Stuart 1641 - 1672, 2e druk.

Zeist-Arnhem-Antwerpen, 1963, f 10, 90

Er zullen weinig historici zijn die de bekende studie van Geyl, hierboven genoemd, niet hebben gelezen. Het werk behandelt consequent vanuit één gezichtshoek het tijdvak rond de helft der 17e eeuw; het uitgangspunt is de dynastieke Oranjepolitiek en de weerstanden die deze politiek opriep. Rond dat uitgangspunt worden de situaties geschetst, de personae dramatis gerangschikt en alles keert weer terug tot het beginpunt. Dat heeft zijn voor- en nadelen.

Geyl wijst zelf op Japikse (Johan de Witt) en stelt terecht vast dat Japikse de relatie Engeland-Oranje slechts terloops behandelt, ja zelfs verdoezelt, hoewel hij Japikse's „intieme kennis van het tijdperk” roemt.

Tussen beide werken is het verschil in aanpak duidelijk. De figuur van Johan de Witt is zo centraal, dat de aangedragen bouwstoffen alle dienen om de Raadpensionaris te leren begrijpen in zijn grootheid en zwakheden. Geyl koos een politieke relatie als studieonderwerp en moest daarom veel van de historie terzijde laten. De bekende kwestie over de „menage en reductie” wordt slechts gezien als onderdeel der Engelse en dynastieke politiek; waren er ook geen Franse en Spaanse accenten te vermelden?

Gelet op de opzet kan men het werk van Geyl bewonderen. Dat is reeds duidelijk gebleken bij het verschijnen van de eerste druk en het stemt tot grote voldoening dat onze eminente emeritus de tweede druk heeft willen verzorgen na de vele klachten, dat het werk zelfs antiquarisch niet meer te verkrijgen was. De geleerde schrijver heeft zich bij de revisie beperkt tot „kleine stilistische verbeteringen” en herstelling van enkele vergissingen. Fouten zal men niet aantreffen; persoonlijk had ik enkele zinnen anders geformuleerd. Is men „gretig op iets?” (p. 46). „Zeeland trok in heel deze zaken één lijn met Holland”. En is „eigenzoekelijkheid” nu zo'n mooi woord? Maar genoeg gevit; alle historici kennen Geyl's bijzondere stijl.

Rest mij nog te vermelden dat deze tweede druk van een belangwekkend boek, dat alle collega's zich nu kunnen en moeten aanschaffen, als nummer 9 verscheen in de nog steeds in betekenis toenemende Palladiumreeks.

M.B.v.d.H.

Dr. Z.R. Dittrich, Het verleden van Oost-Europa, Palladiumpaperbacks no. 12, Uitg. De Haan/Zeist, van Loghum Slaterus/Arnhem en Standaardboekhandel/Antwerpen, 1963, f 8,90

Naar mijn weten is over de geschiedenis van de Slavische volkeren slechts zeer weinig in Nederland gepubliceerd en dan meestal slechts in vertaling. Het mag dan ook een aangename verrassing heten onder de nieuwe Palladiumpaperbacks dit werk van de hand van Dr. Dittrich te signaleren. De auteur die zich in zijn vroegere grote publikaties vooral had beziggehouden met de Duitse geschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw, heeft er goed aangedaan thans ook de geschiedenis van Oost-Europa onder de aandacht van het Nederlandse publiek te brengen. Helaas is de kennis van de historie van landen als Rusland, Polen en Hongarije slechts zeer oppervlakkig bekend, ook aan de beoefenaars van ons vak. We behoeven nog niet alle opvattingen van G. Barraclough te delen om te mogen constateren, dat hier een grote leemte in ons geschiedbeeld is. Dr. Dittrich heeft daarom een poging gedaan ons een indruk te geven van de historie van Oost-Europa tot het einde der Middeleeuwen met de vage belofte indien de gelegenheid zich voordoet de lijn door te trekken tot het heden. Het is een ongetwijfeld boeiend boek geworden, al is het geenszins gemakkelijke lectuur. De schrijver is van Tsjechische afkomst en is voortreffelijk op de hoogte van de literatuur die voor de meesten onder ons onbereikbaar is. Het valt daarom te betreuren, dat juist het Nederlandse taalgebruik in dit boek zulk een zwak punt is, waardoor sommige stukken danig ontsierd worden.

Het lijkt me overigens een gelukkige greep niet alle Oosteuropese volkeren apart te behandelen, doch dit op synthetische wijze te doen, waardoor ook niet-Slavische volkeren zoals de Hongaren en de oudste Bulgaren aan hun trekken komen. Vrij veel (misschien wat te veel) aandacht is besteed aan de pre- en protohistorie van deze volken. Belangrijk lijkt mij Dittrichs these, dat bij de behandeling van de volksverhuizingen het aandeel van de Slaven in onze Westeuropese geschiedenisboeken wel wat meer accent dient te krijgen. Over de geschiedenis van het oudste Rusland heersen bij ons nog vele misverstanden, de betekenis van de Vikinginvloeden in Kief en Novgorod wordt m.i. terecht tot juiste proporties teruggebracht. Een historisch knap stuk werk is het elfde hoofdstuk over de Duitse expansie- en kolonisatiebeweging; met een bewonderenswaardige objectiviteit weet de schrijver de zo met nationale sentimenten geladen problemen te benaderen door te wijzen op de positieve wederzijdse beïnvloeding van Germanen en Slaven.

Persoonlijk had ik liever een wat diepgaander behandeling gezien van Johannes Hus en het Hussitisme, gezien ook de nog eeuwenlange doorwerking hiervan. Aan het einde is een beknopte bibliografie opgenomen die de geïnteresseerde lezer goede diensten kan bewijzen. Gaarne beveel ik dit boek mijn collega's ter bestudering aan, voor een beter begrip van Oost-Europa bezitten wij in Dittrichs werk een goede gids.

S.B.J. Zilverberg

Alan Bullock, e.a. De mens en zijn geschiedenis. Nederlandse bewerking: Dr. M.B. van der Hoeven, Amsterdam, J.M. Meulenhoff, 1963, f 37,50
Bovenstaand werk is geschreven door een team van vooraanstaande engelse historici. In het Voorwoord zet de vertaler de werkwijze uiteen, die men gevolgd heeft: door een schat van oude illustraties wilde men de lezers een duidelijk beeld geven van de eeuwenlange ontwikkeling der mensheidsgeschiedenis; bij deze illustraties is de tekst geschreven. En door die tekst wilde men de nadruk leggen op de grote en beslissende momenten van die ontwikkeling. Men groepeerde daarom de hele stof in tijdvakken en elke periode weer rond onderwerpen. Dr. Van der Hoeven zelf heeft er dan nog iets - niet veel, zelfs niets over de middeleeuwen - over de nederlandse geschiedenis aan toegevoegd.

De talrijke kleurenplaten, waarvan sommige helaas wat slap en onnatuurlijk zijn, vormen een lust voor het leergrage oog. De zwart-wit foto's zijn zonder meer schitterend. Platen en foto's samen geven een indringend en duidelijk beeld van de veelheid der culturen, die het geheel der menselijke beschaving uitmaken. Duidelijke historische kaartjes, in hun eenvoud voor iedereen begrijpelijk, lichten de tekst nader toe. Deze tekst gaat in uitvoerigheid een beknopt leerboek niet te boven, al is ze misschien voor jonge kijkers en lezers hier en daar wat moeilijk.

Het boek is prachtig voor jong en oud! Vooral de leerlingen van onze scholen zullen er enorm veel plezier aan beleven en er heel veel uit opdoen. Het is daarom volkomen verantwoord en alleszins aan te bevelen dit werk in de leerlingenbibliotheek of in het vaklokaal te plaatsen. Van de aanschaf zal niemand spijt hebben.

Vermaseren

* * *

100 dagen uit en thuis door Wim en Corry Vonk.

Dit boekje (een Zwart Beertje, 160 blz.) geeft de ervaringen van deze artiesten tijdens de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. Het is geschreven voor de jongere generatie. De schrijvers weten op een geestige, gevatte wijze hun indrukken weer te geven van een periode, waarin de onderlinge verstandhouding tussen Japanners en Nederlanders zoveel te wensen overliet. Achter de speelse verteltrant doemt de wereld op van de onderdrukkers en de verdrukten, van de kampbeulen en hun slachtoffers. Dit pocketboek tekent de typische sfeer van de tijd der Japanse tyrannie, in vele opzichten zo identiek met de Duitse.

Het is geschikte lectuur voor jonge mensen, mits deze door hun docenten of op andere wijze een beeld hebben gekregen van „de bezeten wereld” uit die dagen.

A.v.B.

* * *

Dr. P.A.M. Geurts O.F.M. Pleidooi voor onderwijs in eigentijdse geschiedenis. (Publicaties van het Katholiek Pedagogisch Bureau ten behoeve van het V.H.M.O. nr. 15), Malmberg, 's-Hertogenbosch, z.j. f 1,50

Een „pleidooi” heeft Dr. Geurts zijn beschouwing genoemd.

En inderdaad, de eigentijdse geschiedenis, waaronder hij wil verstaan de actuele problemen in de wereld, contemporaine geschiedenis zo men wil, heeft in hem een vurig pleitbezorger gevonden. In een van de vorige nummers heeft van Voorst van Beest uitvoerig zijn bezwaren tegen het betoog van Dr. Geurts uiteengezet. Hij kan in deze uiteenzetting alleen maar een concessie zien, gedaan aan hen „die aan de vernieuwingstouwen trekken”.

Aan de andere kant zal men toch niet voorbij kunnen gaan aan de argumenten van Dr. Geurts. Vaak wordt de klacht gehoord dat „men niet verder gekomen is dan 1918”.

Juist nu in zekere zin de wereld kleiner geworden is, doordat men kennis kan nemen via de moderne communicatiemiddelen van de gebeurtenissen van veraf en dichtbij, zo betoogt Dr. Geurts, is het de taak van de geschiedenisleraar, om de leerlingen inzicht te geven in het wereldbestel. Ik voor mij geloof, dat het zeer nuttig is om uit te gaan van de belangstellingssfeer van de kinderen, om van daaruit te komen tot het leren zien van verbanden en samenhangen.

Enkele kritische opmerkingen wil ik toch wel maken.

Ik geloof dat de schrijver de moeilijkheden van veel leraren wel onderschat, als het gaat om de vraag: Is er te veel, is er te weinig materiaal? Ook zal de leraar die zich aan eigentijdse geschiedenis wagen wil, bijzonder moeten oppassen om niet te vervallen in een goedkoop soort journalistiek, maar hij zal zich door grondige studie dienen te oriënteren.

In dit verband wil ik wijzen op het feit dat Dr. Geurts naar aanleiding van het boek van Shirer over de Opkomst en Ondergang van het Derde Rijk, dit een meesterwerk noemt. Na lezing van de bespreking in de Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte (Jaargang 10) krijgt men van dit boek wel een andere indruk. Maar laat iedere leraar geschiedenis kennis nemen van de ideeën van Dr. Geurts.

B.Dorsman

* * *

Prof. Dr. Jan Romein, Bibliografie, samengesteld door A.Tijhuis, P.A.L. Oppenheimer en M.C.C.Brands, met een inleiding door Prof.Dr.J. Presser, 71 blz. J.B.Wolters N.V., Groningen, 1963, f 3,50

Hoe belangrijk de hier bijeen gebrachte documentatie ook moge zijn, de leraar zal zich het meest interesseren voor de meesterlijke schets van persoon, leven en werk van Jan Romein door zijn vriend en collega Presser.

G.

* * *

R. N. Frye, De erfenis der Perzen, Geschiedenis van de beschavingen, Deel IV. Meulenhoff, Amsterdam, 1963, f 6, 90

Onlangs kwam tijdens een bijeenkomst van vakgenoten het gesprek op de moeilijkheden, waarvoor ons de tegenwoordige uitbreiding van het geschiedenisonderwijs tot „wereldgeschiedenis” plaatst. Immers, zolang het ging om West-Europa kon iedere leraar, als hij dat wilde, tot de primaire bronnen gaan. Bij de klassieke Oudheid was dat voor sommigen onzer nog mogelijk. Bij Oosterse volken niet meer; maar dat gedeelte („onze oudste voorouders”) is van oudsher zo zeer onder het beslag geraakt van Europese historici, is ons ook door de Bijbel zo zeer vertrouwd, dat we niet het gevoel hebben er „eigenlijk” niets van te weten. Een enkele maal echter kwamen we, ook vroeger al, bij ons werk te staan voor een volslagen leegte. Dat gebeurde als er woorden vielen als: Hunneninval, Dzjenghis Khan (slag bij Liegnitz), Parthen (Carrhae), Sassaniden (Chosroes, Justinianus), enz. We namen dan wel een of ander handboek ter hand waarin iets over de historie van Azië staat verteld, en raakten zo bekend met enkele feiten en namen, maar het bleven eilandjes in een oceaan van onbekendheid. Naarmate we ons nu, naar de geest des tijds, steeds meer bezig gaan houden met buiten-Europese geschiedenis - en dat wil vrijwel uitsluitend zeggen: Aziatische geschiedenis - gaan we ons steeds meer verloren voelen op deze wereldzee.

Ziehier n.m.m. de betekenis van het hier te bespreken boek. Het handelt over de Perzen, ons via de Grieken al enigermate vertrouwd. Cyrus, Darius, Zarathoestra, zij figureren in het „ouderwetse” onderwijs. Van hen uit voert de schrijver ons nu verder Azië in, tot aan en over de grenzen van Pakistan en China en tot in Aziatisch Rusland toe. In minder dan 250 blz., in de vorm van een goedkope pocket, en door een 60-tal fraaie foto's ook aan onze kijkbehoefte tegemoetkomend, brengt het ons waar we wezen willen (moeten?): in de Aziatische historie.

Het is niet de bedoeling hier een critische beschouwing te geven van alle door de schrijver behandelde onderwerpen, die zich uitstrekken vanaf de praehistorie tot de Nieuw-Perzische Renaissance (± 900 na Chr.). Slechts enkele kanttekeningen mogen hier volgen.

Allereerst treft ons de geweldige omvang van de voor-kennis, nodig bij het bestuderen van de „erfenis der Perzen”. In hoeveel talen en schriftsoorten zijn de bronnen te vinden? Ik heb ze niet geteld, maar het zijn er zeker 25, van het Latijn tot het Tochaars, van het Sanscrit tot het Armeens en het Arabisch. Zelfs om de secundaire bronnen te kunnen hanteren moet men veelzijdig zijn; zonder Russisch gaat het niet. Dan: welke menigte volkeren passeren de revue! Niet alleen Meden en Perzen, Elamieten en Parthen, maar ook: Scythen, Sarmaten, Alanen, Armenen, Hunnen, Urartaeërs, Bactriërs, Kushans, Yüeh-chih (ook Chinese bronnen spelen mee!), enz., enz. Men ziet het, de Perzische geschiedenis is een uitkijkpost van waaruit men een groot deel van Azië kan overzien.

Een tweede punt: wat is er, vergeleken bij de Europese historie, nog veel onbekend en onzeker op dit terrein. Bijna op iedere pagina zet de auteur,

voorzichtig (deskundig) als hij is, vraagtekens. Vandaar de onmisbaarheid van de hulp der linguïstiek en der numismatiek, die wij in Europa als minder belangrijk voor ons vak beschouwen. De reconstructie van de Sassaniedendynastiek bijv. berust voor grote delen op de gegevens der munten.

Onze belangstelling gaat natuurlijk in de eerste plaats uit naar de Achaemeniden. Mij trof daardat wij in onze schoolboeken nog steeds zo sterk steunen op de Griekse traditie (Herodotus) en ons zo weinig aantrekken van de authentieke Perzische gegevens. Als voorbeeld noem ik de bekende „ogen en oren des konings”, eigenlijk twee verschillende ambten (het „oog” en het „oor”); het laatste schijnt in de Iraanse bronnen te ontbreken, maar er is in de Aramese papyri uit Egypte iets te vinden dat er op lijkt. Ook viel mij op hoeveel meer continuïteit er in het rijk der Achaemeniden bestond dan wij plegen te weten. De postdienst van Darius was zeker geen uitvinding van hem, maar Assyrisch erfgoed. De titel „koning der koningen” was van Urartäische herkomst. Dit Urartu, een staat in de buurt van het Wan-meer en bloeiend in het eerste millennium voor Chr. (dus ten tijde van de Assyriërs) speelde een zeer belangrijke rol in het Oude Oosten, waarvan in onze schoolboeken vooralsnog zelfs geen vage weerklank is te vinden. Komt dat doordat de onderzoekers ervan in de hoofdzaak Russen zijn?

Wat de vertaling aangaat, deze is niet altijd even geslaagd, mede doordat de vertaler de tekst niet altijd heeft begrepen. Storende drukfouten zijn er weinig. Ik noteerde enkele malen Elbroes i.pl.v. Elboersgebergte (ten N. van Teheran); Adad Nirai voor Adad Ninari (p. 57) en het nieuwe Babylonische rijk voor het Nieuw-Babyl. rijk (p. 71).

Conclusie: een gedegen en uiterst nuttig boek.

J. J. J.

* * *

Operationele geschiedenis, rede uitgesproken bij de opening van het 49ste studiejaar van de School voor Taal- en Letterkunde te 's-Gravenhage op 21 sept. 1963 door H. Baudet. P. Noordhoff N.V., Groningen, f 1,50

Geschiedenis heeft geen reden van bestaan meer wanneer wij haar eenzijdig opvatten als kennis van het verleden. Ze moet operationeel zijn, een wetenschap dus waarmee we praktisch iets kunnen doen, een wetenschap meteen zeker nuttigheidseffect. Zo'n wetenschap stelt modellen op, bijv. een model van de economische ontwikkeling van onze maatschappij. In het ontworpen model moeten we dan bepaalde waarden invullen en bepaalde lijnen door-trekken, een kwestie van extrapoleren dus. Operationeel is de geschiedenis vooral in die zin dat zij onze verhouding tot de toekomst (wat verwachten we, wat willen we?) ter discussie stelt.

v. C.

* * *

A. den Doolaard, De grote verwildering, Reuzensalamander, 222 blz.

Em. Querido's Uitg. N.V., Amsterdam, 1963, f 5,90

Het is niet geheel duidelijk, waarom de uitgever deze herdruk van de in 1936 voor het eerst gepubliceerde roman ter recensering toezond aan een historisch-didactisch blad als Kleio. Het verhaal heeft namelijk weinig of niets met geschiedenis uitstaande, tenzij men de hoofdpersoon, Jacob Balmat, die in 1786 als eerste de top van de Mont Blanc bereikte, wil plaatsen in de rij van grote ontdekkers. Gesteld al dat men dit zou willen doen - hoewel ik betwijfel, of ooit enig collega deze prestatie betreft in zijn beschouwingen over de overwinningen van de mens op de natuur - dan nog zal men zich in het boek van den Doolaard teleurgesteld zien, want het hoofdthema ervan is niet de prestatie zelf maar het innerlijke conflict van de man, die heen en weer geslingerd wordt tussen zijn hartstocht om de berg te bedwingen en zijn liefde voor de vrouw, die hem niet met de berg wil delen (waarbij de berg het tenslotte wint), een conflict, dat volkomen los staat van de tijdsomstandigheden, zodat men zelfs kwalijk van een historische roman kan spreken. Geen enkele reden dus om dit boek in Kleio aan te bevelen. Voor een strikt litterair oordeel is het hier immers niet de plaats.

G.A.J. Giezeman

* * *

Prof.Dr.J.J.M.Timmers, Spiegel van twintig eeuwen. De mens in de lage landen, Pocket A 70, Elsevier f 2,90.

Van Prof. Timmers, de directeur van de Jan van Eyck-akademie in Maastricht kennen we reeds zijn Atlas van de Nederlandse Beschaving en de Gids voor Rome (de beste over die stad).

Nu is bij Uitgeversmaatschappij Elsevier als 250ste pocket uitgekomen: Spiegel van twintig eeuwen; een lees- en kijkboek. Het is een beschavingsgeschiedenis van de noordelijke en zuidelijke Nederlanden, te beginnen omstreeks 50 v. Chr. De twee bladzijden tekst volgen twee bladzijden platen, vaak een voorstelling uit het gewone, alledaagse leven. Aan de hand van voortreffelijke reproducties in koperdiepdruk wordt onze geschiedenis vertelt, kort en zakelijk, met hier en daar een tekening en een eigentijds gedicht.

En de boeiende tekst en de illustraties, die vaak van niet bekende kunstenaars zijn, maar daarom niet minder voor dit doel geschikt, maken deze pocket tot een juweeltje. Schrijver en uitgever leggen er eer mee in. Ik laat de gebruikelijke aanbevelingen achterwege. Als U en Uw leerlingen (ook voor hen is het zeker geschikt) het boekje bij de boekhandelaar bekijken, zult U het met mij eens zijn, dat U een „fijn” boekje in handen hebt. Tenslotte wijs ik nog op de mogelijkheid, de afbeeldingen te projékteren. Hier is materiaal ter verlevendiging van de les.

W. in 't Veld

* * *

Lionel Shapiro, De zesde juni. A.W. Bruna & Zn., Utrecht, f 2, 95
Een oorlogsroman. Een gehuwde Amerikaanse officier leert in Londen een verloofd Engels meisje kennen. Boeiend geschreven.
Maar op „De zesde juni” gaat het mis. Dit wordt de dag der wonderen en toevalligheden. Het boek zou zonder deze dag veel beter geweest zijn.
Voor historici heeft dit boek geen waarde.

W.A.M.

* * *

Drs. H. M. J. Müter, Het onbestorven verleden

Zwarte Beertjes no. 696 - 697, Utrecht, 1963.

In deze bekende serie verscheen een bijzonder nuttig boekje „Het onbestorven verleden”, waarin een overzicht wordt gegeven van de wereldgeschiedenis sinds 1945.

Het schrijven van een dergelijk overzicht is natuurlijk een zeer riskant bedrijf: de tijd heeft nog niet als zeef kunnen fungeren voor het scheiden van belangrijke en onbelangrijke zaken; verschillende gebeurtenissen zijn moeilijk te verklaren doordat men nog over te weinig gegevens beschikt; sommige ontwikkelingen, tenslotte, zijn onduidelijk omdat het eindpunt nog in de toekomst ligt. Deze moeilijkheden klemmen in dit geval te meer, omdat de schrijver zich niet beperkt heeft tot een chronologische opsomming der feiten maar steeds getracht heeft de grote lijnen der ontwikkeling aan te geven en begrijpbaar te maken. En dat alles in een pocket van 374 pagina's!

Een bespreking van „Het onbestorven verleden” moet in de eerste plaats een aanbeveling zijn. Het is een handig, helder geschreven overzicht geworden, waarin men bovendien dank zij een uitvoerige inhoudsopgave en een vrijwel volledig register snel iets kan opzoeken. Natuurlijk rijzen er bij het lezen ook bezwaren - meestal omdat de tenslotte toch beperkte omvang tot een vereenvoudiging dwong, die niet altijd aanvaardbaar is, soms omdat nuances m.i. niet gelukkig gekozen zijn. Een opmerking n.a.v. het Italiaans vredesverdrag als: „Italië had niet ten hele gedwaald, maar was ten halve gekeerd; niettemin werd het toch als een verslagen vijand behandeld” (p. 26) is toch wel erg vriendelijk ten aanzien van Italië en te kritisch tegenover de Geallieerden. Bij de bespreking van de Gaulle's politiek vindt men geen woord over 's mans notoire anglophobie en een zin (over het Adenauer-regiem, p. 142) als „Misdadigers uit de Hitlertijd werden ook door de Duitse instanties serieus opgespoord en vervolgd” is in zijn eenvoud toch wel enigszins in strijd met de feiten. Vreemd is ook, dat men het onderwerp Maleisië niet moet zoeken bij de behandeling van de ontwikkelingen in Malakka en Singapore maar bij Indonesië. Een verwijzing zou hier toch zeker op haar plaats geweest zijn. Het laatste hoofdstuk, tenslotte, waarin de materiële en geestelijke beschaving, zoals deze zich sedert 1945 ontwikkeld heeft, in welgeteld 39 (van de 374) bladzijden besproken wordt, is enigszins onevenwichtig. Mis-

schien was een beperking van het boek tot een louter politiek overzicht beter geweest.

Dergelijke detail-opmerkingen, waarvan er meer te noemen zijn, doen echter weinig afbreuk aan de waarde van dit boekje, dat ook voor leerlingen met belangstelling voor internationale politiek aanbevolen kan worden.

H. Schmitz

* * *

Dr. C.C.H. Goslinga, Drs. A.C.H.J. van Noort en H.E. Sjak Shie, allen te Curaçao, Geschiedenis van Amerika in 2 delen voor de Middelbare school, Wolters, Groningen.

Deze 2 delen (1e deel 159 blz. - 2e deel 183 blz.), fraai uitgevoerd met talrijke illustraties, getuigen van een frisse aanpak van het geschiedenis-onderwijs op de Nederlandse Antillen. De schrijvers gaan bij de behandeling van de Antilliaanse geschiedenis niet uit van Nederland in de eerste plaats, maar van Amerika (vooral Z. Amerika). De titel „Geschiedenis van Amerika” zegt genoeg. De schrijvers zijn er uitmuntend in geslaagd op kernachtige wijze een geschiedenisleerboek te geven, dat ongetwijfeld met veel animo door de leerlingen gebruikt zal worden. 't Eerste deel behandelt de pre-historie - het begin van de 20e eeuw. Het 2e deel begint met 't onafhankelijke N. Amerika en eindigt met Suriname in de 20e eeuw.

A.v.B.

* * *

Geoffrey Bibby, Four thousand years ago, Collins, London, 1962; importeur: Meulenhoff, Amsterdam; 398 blz. met kaartjes en tekeningen, 24 blz. illustraties en 14 blz. personen- en zakenregister, f 19,95

Beter dan door de hoofdtitel wordt de inhoud van dit boek weergegeven door de ondertitel: A panorama of life in the second century B.C.

De bedoeling van de schrijver is niet in de eerste plaats een wetenschappelijke. Hij wil slechts de vele reeds bekende maar al te los van elkaar staande feiten tot een samenhangend en levend stuk mensheidsgeschiedenis trachten samen te weven. De methode die hij voor dit doel gekozen heeft is die van het bezien der gebeurtenissen door de ogen van de tijdgenoot. Daartoe verdeelt hij zijn verhaal in veertien hoofdstukken, ieder een mensenleeftijd, door hem op 70, jaar gesteld, omvattend. Ieder hoofdstuk volgt de - uiteraard grotendeels veronderstelde - levensloop van een representatieve persoon, soms een fictieve (een scandinavische visser, een cretenzische koopman), soms een geheel of gedeeltelijk historische (Abraham, Hammoerabbi, Menelaos).

Gepopulariseerde, ja geromantiseerde historie dus, waar menig collega met een meer wetenschappelijk dan didactisch gerichte belangstelling al bij

voorbaat sceptisch tegenover zal staan. In dit geval dan ten onrechte want Bibby vangt al tevoren alle mogelijke tegenwerpingen van onwetenschappelijkheid op door deze op uiterst beminnelijke wijze volmondig toe te geven, daarbij niet nalatend enige welgerichte steken toe te brengen aan de waanwijsheid van de historicus, die terugblikkend vanuit zijn positie van duizenden jaren later („this situation of godlike detachment”) stromingen onderscheidt, waar de tijdgenoot zich niet of nauwelijks van bewust was. Overigens is Bibby wetenschapsman genoeg om in het kort aan het eind van ieder hoofdstuk en bovendien in een aantal algemene hoofdstukken aan te geven, waar zijn verhaal volledig „fiction”, mogelijke interpretatie of wetenschappelijk vaststaande geschiedenis is.

Hoe men over deze werkwijze ook mag denken, zeker is dat Bibby aldus en mede dank zij zijn uitermate prettige, soms humoristische schrijftrant een boeiend boek heeft geschreven, waarvan de lectuur menig collega, die zoals de schrijver dezes niet in de oude geschiedenis of prehistorie gespecialiseerd is en inderdaad gewoon is deze duizend jaren (om in des schrijvers stijl te blijven: een periode even lang als de afstand tussen ons en King Alfred) in zijn lessen in enkele grote lijnen af te doen, zal verrijken.

Daarom zeker in een meer didactisch georiënteerd blad als Kleio van harte aanbevolen.

G.A.J. Giezeman

* * *

Grahame Clark, De vroegste geschiedenis van de samenleving. Wat de archeologie ons ervan leert. Utrecht, 1963, Aula-boek.

Clark merkt ironisch op dat archeologie een moderne vorm van amusement is geworden, die voor iedereen aanvaardbaar is, wat men op grond van de talloze publicaties in dezen niet kan ontkennen. Hij wijst echter ook op de opvoedende waarde ervan, omdat ze, als alle geschiedenis, de mens bevrijdt van de beperkingen van tijd en plaats, en hem deel geeft aan de ervaringen der gehele mensheid. Dat ook het schoonheidsgevoel erdoor gevormd wordt, lijkt mij wat te veel gezegd, al is er inderdaad samenhang tussen onze interesse voor industriële vormgeving en die voor prehistorische gebruiksvoorwerpen. De belangrijkste stelling is evenwel dat de prehistorie een sociale geschiedenis is, die de mens kan leren dat alleen het begrip voor lotsgemeenschap de basis vormt voor culturele ontwikkeling. Er bestaat een correlatie tussen oudheidkunde en nationalisme, maar Clark betoogt met nadruk dat de prehistorie de enige geschiedenis is die alle beschavingen gemeen hebben: juist met de geletterde culturen is het isolement begonnen. Zo propageert hij de studie der prehistorie als voornaamste bijdrage tot werkelijke wereld-geschiedenis – een tendens die niet iedereen zal willen onderschrijven.

Het boekje is vooral een handleiding voor de archeologische methode en de Nederlandse titel belooft dan ook te veel, omdat de lezer geen afgerond beeld

krijgt van de vroegste maatschappijen; „Archeology and Society” klinkt wat neutraler. De schrijver geeft geen interpretatie en ordening van gegevens, zodat men, om zijn voorbeelden goed te kunnen plaatsen, een algemeen overzicht moet raadplegen. Men moet het boekje beschouwen als een uiteenzetting voor de gemiddelde leek van de veelomvattendheid dezer populaire wetenschap, maar toch staat het theoretische karakter de boeiendheid enigszins in de weg. Meer dan de helft van de inhoud is een opsomming van de mogelijkheden om oudheden te vinden, waarbij de auteur naar volledigheid schijnt te streven. Hij rubriceert toevallige ontdekkingen, opdat men zal weten dat de ene vondst is gedaan bij het uitbaggeren van een haven, de andere bij de bouw van een gashouder en de volgende bij de aanleg van een sportterrein. Ook de reconstructie der vroegste maatschappij blijft m.i. te abstract en daardoor onbevredigend. Het hoofdstuk over het geestelijke leven is het zwakst, doordat zijn theoretische opzet de schrijver dwingt tot vage algemeenheden die niets nieuws bieden.

Voor de leerlingenbibliotheek is dit werkje dan ook niet geschikt, maar de leraar zal zijn voordeel kunnen doen met deze systematische behandeling van de werkwijze van de archeologen.

F. G. van der Poll

* * *

Jay Williams en Marg. B. Freeman, Ridders en kruistochten

Serie naar wijder horizon. W. Gaade, Den Haag, 1963, f 12,90

Dit boek is het eerste in een serie rijk geïllustreerde geschriften over historische onderwerpen, en in dat geïllustreerde zit wel de grootste verrassing, want waar vindt men een stuk geschiedenis weerspiegeld in talrijke authentieke miniaturen! Laat niet elke reproductie even goed zijn (het schilderij van Delacroix is er heel slecht afgekomen), men krijgt dan toch de meestal verborgen schatten der boekverluchting uit Franse, Engelse, Amerikaanse en zelfs Spaanse verzamelingen onder ogen.

Het boek wil meer geven dan een verslag van de grote kruistochten en beoogt de groei van de ridderlijkheid te beschrijven, vanaf 1066, toen de ruitersstand zijn eerste overwinning behaalde op verouderde strijdvormen. Door middel van de kruistochten ontwikkelt zich dan de beschaafde ridder, gesymboliseerd in Lodewijk de Heilige - een zelden bereikt ideaal, dat begon te bezwijken in 1302. De tekst is niet geheel bevredigend. Zo missen wij een uiteenzetting over de Godsvrede en soortgelijke civilisatiepogingen, die maar in één regeltje aangestipt worden, omdat de auteurs door de trekpleister, de heldenstrijd om Jeruzalem, worden aangelokt. De eerste reproductie toont een partij schaak tussen een christen en een mohammedaan, waarbij gewezen wordt op het bestaan van vruchtbare vredesperioden, maar in de tekst komen we niets te weten over die werkelijk heel vriendschappelijke betrekkingen; alleende ridderlijkheid van Saladin en Richard Leeuwenhart krijgt de nodige aandacht.

De algemene indruk is dat dit boek wel het een en ander aanstipt, maar te weinig samenhang vertoont en nieuwe inzichten verwaarloost. Weliswaar wordt toegegeven dat de christenen in menselijkheid ten achter stonden bij de geest van een Saladin, maar ondanks een dankbetuiging aan Runciman, de schrijver van een sceptische *History of the Crusades*, is het totaalbeeld vrij traditioneel: de kruistochten vormen de grootste bijdrage tot de verheffing der Westeuropese cultuur. De vermelding van de troubadourslyriek, die toch een andere oorsprong heeft dan het Midden-Oosten, komt daardoor enigszins in de lucht te hangen. In dit verband moet ook een fout gesignaleerd worden: de ridder uit het Manessische Minnesänger-handschrift op p. 59 is geen Tempelier, maar wegens zijn zwarte kruis een lid van de Duitse Orde, waarover merkwaardig genoeg in het hele boek niet gesproken wordt. Zo zijn er wel enige gemiste kansen, maar deze uitgave kan zeker zijn diensten bewijzen, wegens het fraaie platenmateriaal vooral aan de leraar.

F.G. van der Poll

* * *

Albert Polak, Dr. J.H. Jager Gerlings e.a. Schatten uit de tropen
Zwarte Beertjes, Bruna, Utrecht, f 2,95.

Nu door de verschuiving in het wereldbeeld ook in de geschiedenisles de behandeling van de „ontwikkelingsgebieden” steeds meer naar voren komt, doet zich ook voor de historici meer en meer de behoefte gevoelen aan niet te duur materiaal dat - bv. in samenwerking met de collegae aardrijkskunde en kunstgeschiedenis - in de les gebruikt kan worden om een visuele, eventueel op zelfwerkzaamheid berustende, introductie in niet-Westerse culturen te krijgen. Het bovenvermelde pocketboek kan hierbij een waardevol hulpmiddel zijn, zowel door de tekst (beknopt maar suggestief en toch ruimte voor afwijkende meningen openlatend) als vooral door de afbeeldingen, die in onderling verband gezien (paarsgewijs enz.) de vorming van begrip voor het cultureel andere en de daarachter liggende gedachtenwereld sterk kunnen bevorderen. De term expressief surplus blijft daarbij de leidraad, daaruit worden korte inleidingen op het (gebruiks)doel der afgebeelde voorwerpen etc. gegeven, als regel niet meer dan het minimaal noodzakelijke. Ondanks het - op een enkele plaats wel erg - „populaire” van de tekst, is zij vrijwel steeds verantwoord. (Een uitzondering is het bijschrift bij en de toelichting op foto 39, waar habitus en status van de bisu wel erg simplistisch afgedaan worden.

G.E.

* * *

Sprekend verleden

Oude kranten bevatten een bijna onuitputtelijke voorraad gegevens, die vooral uit cultureel-historisch oogpunt belangwekkend zijn. Wie niet van historisch besef gespeend is, zal bij het zich verdiepen in deze oude krantenlectuur ontdekken, dat hij nu eens niet óver geschiedenis leest, maar geschiedenis zelf, dat de geschiedenis a.h.w. aan het woord is.

Uit de kranten sinds het belangrijke jaar 1795 bracht Dr. C. G. L. Apeldoorn het verleden van ons land op verrassende wijze tot leven, terwijl ook de grote gebeurtenissen om ons heen ruime aandacht krijgen.

Dr. C. G. L. Apeldoorn / Sprekend verleden / geb. f 5,90

Een onmisbaar hulpboek bij de behandeling van de Nederlandse geschiedenis sinds de Franse Revolutie.

een uitgave van
Van Goor Zonen Den Haag

in de boekhandel verkrijgbaar

Er zijn
nu reeds
zes
deeltjes van onze succesreeks
Kleio geknipt
beschikbaar
voor uw geschiedenisles.
Voor een dieper doorleven
en blijvender verwerken
van het historie-onderwijs
zijn deze bescheiden
maar briljante boekjes ideaal.
Stimuleert ook ú
reeds de aandacht
van uw leerlingen met
Kleio geknipt?
Dit zijn de enige 'hulpboekjes'
die het programma
niet verzwaren, maar verlichten
en aantrekkelijker maken.
Tot nu toe verschenen:
De oude beschavingen
De klassieke wereld
Middeleeuwen
De zestiende en zeventiende eeuw
De achttiende eeuw
De negentiende eeuw
Van Goor Zonen Den Haag